

KOTIETSINTÄ

Poliisin toimivalta ja epäilyn oikeusturva

Laura Kinnunen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2012
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellisen asiantuntijuuden suuntautumisvaihtoehto

KINNUNEN, LAURA:

Kotietsintä

Poliisin toimivalta ja epäillyn oikeusturva

Opinnäytetyö 67 sivua, josta liitteitä 17 sivua
Toukokuu 2012

Kotietsintämenettely on rikosprosessuaalinen pakkokeino, jossa tunkeudutaan kotirauhan suojaaman alueen piiriin. Kotietsinnän tavoitteena on todistusaineiston kerääminen tai rikosentekijän kiinnisaaminen. Menettelyssä puututaan perustuslain takaamiin oikeuksiin, minkä vuoksi etsinnän suorittaminen vaatii huolellisuutta ja lain tarkkaa tulkintaa epäkohtien välttämiseksi. Kotietsintää ei saa suorittaa salassa, vaan toiminnan tulee olla kaiken aikaa avointa ja perusteltua.

Opinnäytetyössä käsiteltiin kotietsintämenettelyä ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Aiheetta tarkasteltiin lähinnä poliisin toimivallan ja epäillyn oikeusturvan kannalta. Työssä perehdyttiin myös lainsäädännöstä johtuviin tulkintaongelmiin. Kotietsintämenettelyä koskeva lainsäädäntö koki uudistuksen vuoden 2011 syksyllä ja tämän uudistuksen vaikutuksia tarkasteltiin. Uudistuksen myötä epäillylle annettiin mahdollisuus saattaa etsinnän laillisuus tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lisäksi pakkokeinolaki tulee kokonaisuudessaan muuttumaan vuoden 2014 alusta lähtien ja uutta lainsäädäntöä tarkasteltiin sen kotietsintämenettelyä koskevan osion osalta. Lopussa vertailtiin kotietsintämenettelyä nykyisen ja tulevan pakkokeinolainsäädännön valossa.

Opinnäytetyössä käytettiin pääasiassa lainopillista tutkimustapaa. Eräisiin tulkinnallisiin kysymyksiin hankittiin tietoa myös haastatteluiden avulla. Lähetin kyselyn tutkinnanjohtajille joita oli noin 30. Heistä vastasi lähes puolet, 11 henkilöä. Vastaukset olivat yhtenäiset ja antoivat mielestäni perusteltua kuvaa asiantuntijoiden mielipiteistä. Tutkimustyön painopisteenä oli kuitenkin lainsäädäntö, sen muutokset ja näiden muutosten vertailu ja tarkastelu. Pirkanmaan poliisilaitoksella on työlle tilaus, ja poliisin on tarkoitus käyttää työtä opetusmateriaalina.

Perustuslaillisilla oikeuksilla on korkea asema suomalaisessa oikeuskulttuurissa. Koska kotietsintä tunkeutuu perustuslaillisten oikeuksien alueelle, tulee sen suorittamista harkita tarkoin ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Lisäksi etsinnän aikana tulee pyrkiä huomioimaan epäillyn perustuslailliset oikeudet niin pitkälle, kuin mahdollista vaarantamatta etsinnän tehokkuutta. Vuonna 2014 voimaantuleva uusi pakkokeinolaki määrittelee tarkemmin etsintämenettelyä. Se lisää poliisille huomioonotettavia asioita, mutta myös varmasti yhtenäistää poliisin toimintaa ja lisää sen lainmukaisuutta.

Asiasanat: kotietsintä, oikeusturva, uusi pakkokeinolaki

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree programme in Business Administration
Option on Legal Expertise

KINNUNEN, LAURA:
House Search
Police's Jurisdiction and Suspect's Legal Protection

Bachelor's thesis 67 pages, appendices 17 pages
May 2012

The purpose of this thesis was to collect information on the procedure in house search. House search is an essential part of detection of crimes. It can be performed if there is a reason to believe that there has been a crime committed for which the strictest penalty is at least six months of imprisonment or the issue concerns a fine imposed on a corporation. House search is typically performed in order to discover evidence or the criminal him/herself. The thesis also dealt with the rights and obligations of both police and suspect in the house search. The thesis also went through the law reform, which will take place in January the 1st 2014.

This study was carried out as a project. The legal research section explores the legislation which regulates the procedure in house search. The thesis also explores judgments by the Parliamentary Ombudsman and the Deputy-Ombudsman. Furthermore, there was an inquiry to the officers who can perform an arrest. However, the main focus is in juridical literature. The result of the study was the educational material for Pirkanmaa Police Department.

In conclusion, the house search is one of the most sensitive issues in the Finnish legal system. That is because the civil rights are considered to be one of the most important rights and domestic peace and person's privacy are included in civil rights. The police have to take the suspect's rights into consideration, but also have to make sure that the purpose of the search is not compromised.

Key words: house search, legal protection, the new law on coercive measures

SISÄLLYSLUETTELO

LYHENTEET	5
1 JOHDANTO	6
2 YLEISTÄ KOTIETSINNÄSTÄ.....	7
2.1 Kotietsintäpaikat.....	7
2.2 Edellytykset	10
2.2.1 Kotietsintä esineen löytämiseksi.....	10
2.2.2 Kotietsintä henkilön löytämiseksi.....	11
3 POLIISIN TEHTÄVÄT KOTIETSINNÄSSÄ.....	13
3.1 Toimivalta	15
3.2 Kotietsintämenettely ja -määräys	16
3.3 Kotietsinnästä ilmoittaminen.....	17
3.4 Pöytäkirja ja todistus	18
4 EPÄILLYN OIKEUSTURVA KOTIETSINNÄSSÄ.....	20
4.1 Perustuslailliset oikeudet – yksityisyyden ja kotirauhan suoja	20
4.2 Läsnaolo kotietsinnässä	22
4.3 Oikeus nimetä todistaja	25
4.4 Kotietsinnän saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi.....	26
5 KOTIETSINTÄÄ KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN MUUTOS – UUSI PAKKOKEINOLAKI 2014	29
5.1 Paikkaan kohdistuva etsintä	30
5.2 Kotietsinnän edellytykset	31
5.3 Läsnaolo kotietsinnässä	32
5.4 Menettely kotietsinnässä	34
5.4.1 Toimivalta.....	35
5.4.2 Kotietsintäpäätös.....	36
5.5 Pöytäkirja.....	37
5.6 Kotietsinnän laillisuuden arviointi ja erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely.....	38
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	41
6.1 Nykyinen lainsäädäntö	41
6.2 Pakkokeinolain muutokset	43
6.3 Lopuksi.....	46
LÄHTEET.....	48
LIITTEET	51
Liite 1. Kysely tutkinnanjohtajille.....	51
Liite 2. PowerPoint -esitys poliisin käyttöön.	55

LYHENTEET

AOA	Apulaisoikeusasiamies
AOK	Apulaisoikeuskansleri
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
ETL	Esitutkintalaki 1987/449
HE	Hallituksen esitys
KP-sopimus	Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
L	Laki
Mt.	Mainittu teos
Mts.	Mainittu teos, sivulla
OK	Oikeudenkäymiskaari 1734/4
PeV	Perustuslakivaliokunta
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	Pakkokeinolaki 1987/450
PL	Suomen perustuslaki 1999/731
PolL	Poliisilaki 1995/493

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kotietsintää ja käydään läpi sitä koskevaa lainsäädäntöä keskittyen pääasiassa pakkokeinolakiin. Opinnäytetyössä aihetta lähestytään käsittelemällä toisaalta poliisin toimivaltaa kotietsintää toimitettaessa, toisaalta epäillyn oikeusturvaa. Työssä keskitytään vain varsinaiseen kotietsintään, eikä laissa eriteltyä paikantarkastusta käsitellä.

Pakkokeinolaki koki uudistuksen koskien etsintää koskevaa lukua vuoden 2011 elokuussa. Lain 5 lukuun lisättiin 7a pykälä, joka koski henkilön oikeutta kyseenalaistaa poliisin toimenpiteet kotietsinnässä ja saattaa etsinnän laillisuus tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä on aiheuttanut sen, että yhä useammat ovat saattaneet kotietsinnän laillisuuden tutkinnan kohteeksi ja näin ollen kotietsintämenettelyt ovat saaneet viime aikoina paljon julkisuutta. Opinnäytetyössä tarkastellaan uudistukseen liittyvää problematiikkaa sekä sitä, miten se vaikuttaa epäillyn oikeusturvaan.

Nykyinen pakkokeinolaki tulee kokonaisuudessaan muuttumaan vuoden 2014 alusta, kun uusi pakkokeinolaki tulee voimaan. Uudessa pakkokeinolaissa on joitakin muutoksia myös kotietsintämenettelyyn. Opinnäytetyön lopussa tarkastellaan uuden pakkokeinolain sisältöä niiltä osin kuin se vaikuttaa nykyiseen kotietsintämenettelyyn. Työn painopiste on nykyään voimassa olevassa lainsäädännössä, mutta lopussa perehdytään nykyisen ja tulevan kotietsintämenettelyn eroihin.

Opinnäytetyön tavoitteena on luoda selkeä ja kattava kuva kotietsintämenettelystä ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Tarkoituksena on tutkia aihetta mahdollisimman objektiivisesti niin, että tuodaan esille sekä poliisin että epäillyn oikeudet ja velvollisuudet menettelyn aikana. Lopputuloksena saadaan kotietsintämenettelyä koskeva tiivis ja informatiivinen opetusmateriaali poliisin käyttöön. Tätä tarkoitusta varten työn loppuun liitetään PowerPoint-esitys¹, jonka pääpaino on vuoden 2014 voimaantulevassa pakkokeinolaissa.

¹ LIITE 2.

2 YLEISTÄ KOTIETSINNÄSTÄ

Todistusaineiston etsiminen ja niiden henkilöiden tavoittaminen, joita on rikoksen selvittämiseksi kuultava, on oleellinen osa rikoksen selvittämistä². Kotietsintä on esitutkinnassa tätä tarkoitusta palveleva pakkokeino³. Siinä viranomaisen tarkastaa kotirauhalla suojatun asunnon tai muun suljetun säilytyspaikan rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa. Tavallista on, että kotietsintä suoritetaan rikoksen johdosta todisteena käytettävien esineiden taikka rikoksentehtijää tai uhria osoittavien näytteiden löytämiseksi ja rikostapahtuman selvittämiseksi.⁴

Kotietsinnästä säädetään pakkokeinolain (PKL 1987/450) 5 luvussa, joka on otsikoitu nimellä *Etsintä*. Luku jakaantuu kahteen alaosaan, jotka on otsikoitu Paikkaan kohdistuva etsintä ja Henkilöön kohdistuva etsintä. Paikkaan kohdistuva etsintä taas jakaantuu kotietsintään (1-7 §) ja paikantarkastukseen (8§).⁵ Tässä työssä keskitytään vain kotietsintää käsittelevään lainsäädäntöön. Saadakseni työhön myös kosketuspintaa tosielämästä, tein aiheesta kyselyn⁶ tutkinnanjohtajille. Kyselyyn vastasi lähes puolet ja vastauksista oli nähtävissä yhtenäinen kanta.

2.1 Kotietsintäpaikat

Kotietsintäsäännösten soveltamisen kannalta keskeinen kysymys on, missä paikassa toimitettu etsintä on kotietsintää.⁷ PKL:n 5:1.1 §:ssä paikkoina mainitaan rakennus tai huone, suljettu säilytyspaikka ja suljettu kulkuneuvo. Näissä paikoissa saadaan toimittaa sekä esineellinen että henkilöllinen kotietsintä.⁸

Edellä mainitut kotietsintäpaikat ovat kaikki joka puolelta suljettuja. Tämä ei tarkoita, että tilan tarvitsisi olla lukittu. Riittää, että se on tavanomaisella tavalla suljettu sen osoittamiseksi, ettei ulkopuolisilla ole sinne luvatta pääsyä. Kuitenkin asunnossa suoritettu etsintä on aina kotietsintä silloinkin, kun asunto ei ole suljettu. Sama pätee

² Niemi 2011, VIII Esitutkinta ja pakkokeinot, Pakkokeinot, jakso 2., Kotirauhaa koskevat pakkokeinot.

³ Mäkinen 2007, Rikos, Poliisin pakkokeinot: Kotietsintä.

⁴ Niemi 2011, VIII Esitutkinta ja pakkokeinot, Pakkokeinot, jakso 2., Kotirauhaa koskevat pakkokeinot.

⁵ Helminen 2006, 662.

⁶ LIITE 1

⁷ Helminen 2006, 664.

⁸ Mt.

rikoslain (RL 1889/39) 24:11 §:ssä mainittuja asumiseen käytettyjä tiloja, esimerkiksi loma-asuntoja ja muita asumiseen tarkoitettuja tiloja, kuten hotellihuoneita, teltoja ja asuntovaunuja. Kuitenkaan esimerkiksi avoimessa ladossa tai varastokatoksessa toimitettu etsintä ei ole kotietsintä, vaan PKL:n 5:8 §:ssä tarkoitettu paikantarkastus. Rakennuksessa ja huoneessa suoritettu etsintä on kotietsintä silloinkin, kun tilaa käytetään esimerkiksi talous- tai varastotilana.⁹

Suljettuja säilytyspaikkoja ovat muun muassa komerot, kaapit, kirjoituspöydän tai lipaston laatikot, arkut ja lippaat. Kuten edellä on mainittu, suljetussa kulkuneuvossa toimitettu etsintä on niin ikään kotietsintä. Tämä koskee esimerkiksi auton tavaratilan ja hansikaslokeron, sekä veneessä olevien hyttitilojen tutkimista.¹⁰

Mikäli suoritetaan kotietsintää esineen löytämiseksi, eikä kotietsintäpaikka ole sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, etsinnän suorittamiselle on rajoituksia. Tällaisessa tapauksessa etsintä saadaan suorittaa PKL:n 5:1.2 §:n mukaan vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni, taikka muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että kotietsinnällä löydetään etsittävä esine tai omaisuus taikka muutoin saadaan selvitystä rikoksesta. Vastaavasti henkilöllinen kotietsintä saadaan tehdä tällaisessa paikassa vain, mikäli etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa oleskelevan siellä¹¹.

AOA (Dnro. 2505/4/03). Kantelijaa epäiltiin huumausainerikoksesta. Poliisi teki kotietsinnän kantelijan isän asuntoon tilanteessa, jossa ainoa ”liityntä” kantelijan ja tämän isän asunnon välillä oli se, että kantelijalla oli hallussaan isän asunnon avain; poliisilla ei ollut esimerkiksi tiedossaan havaintoja siitä, että kantelija olisi käynyt isänsä asunnossa.

AOA Rautio piti kotietsinnän toimittamista tilanteessa kritiikille alttiina. Kyseessä olevan kotietsinnän yhteydessä ei ollut olemassa pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 2 momentin vaatimia erittäin päteviä perusteita takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muun selvityksen saamiseksi rikokseen. AOA saattoi käsityksensä pakkokeinolain tulkinnasta Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen ylikomisarion tietoon vastaisen varalle.¹²

Hallituksen esityksen (52/2002) perusteluissa on otettu kantaa siihen, milloin rakennus, huoneisto tai kulkuneuvo on rikoksesta epäillyn ja milloin jonkun muun hallinnassa.

⁹ Helminen 2006, 664.

¹⁰ Mt.

¹¹ Mts. 665.

¹² Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2005, 119.

Perusteluiden mukaan rakennus ja huoneisto on omistajan hallinnassa kun hän ei ole luovuttanut kellekään sen yksinomaista hallintaa tai käyttöoikeutta. Yhteisomistuksessa olevan rakennuksen ja useamman yhdessä vuokraaman huoneiston katsotaan olevan jokaisen omistajan tai vuokraajan hallinnassa, jollei tilojen jakamisesta kunkin yksinomaiseen hallintaan ole sovittu. Avaimen luovuttaminen toiselle henkilölle ajoittaista käyntiä – kuten postin tarkistamista – varten, ei vielä tee henkilöstä haltijaa. Kun arvioidaan oikeushenkilön lakimääräisen edustajan asemaa, on kiinnitettävä huomiota edustajan osallistumiseen oikeushenkilön toimintaan ja sen johtamiseen.¹³

Suljettu ajoneuvo on sen omistajan hallinnassa. Jos rekisteröidylle moottoriajoneuvolle on merkitty rekisteriin haltija, tämä katsotaan myös ajoneuvon haltijaksi. Työntekijä, jolle on luovutettu työsuhdeauto pysyvään käyttöön, on auton haltija kotietsintämielessä. Tähän ei vaikuta se, onko työnantaja merkitty rekisteriin ajoneuvon haltijana.¹⁴

Eräissä paikoissa kotietsintä voidaan suorittaa tavallista lievemmin edellytyksin¹⁵. Riippumatta rikoksesta säädetystä rangaistuksesta etsintä saadaan suorittaa paikassa, johon yleisöllä on pääsy¹⁶. Paikka voi olla julkisyhteisön hallinnassa tai se voi olla yksityisessä omistuksessa. Se voi olla myös epäilyllä hallinnassa.¹⁷ Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi myymälät, toimistot ja ravintolat. Lisäksi etsintä saadaan suorittaa huoneistoissa, joissa rikoksentekijöillä on tapana oleskella tai joissa sellaista omaisuutta, jota etsitään, on tapana ostaa tai ottaa pantiksi. Esimerkiksi osto- ja myyntiliikkeet, antikvariaatit ja panttilainaamot ovat tällaisia paikkoja. Myös henkilöllinen kotietsintä saadaan tällaisissa paikoissa suorittaa.¹⁸

Ulkotiloissa suoritettu etsintä ei kuulu kotietsinnän piiriin¹⁹. Julkisilla paikoilla voidaan suorittaa etsintä ilman erityisiä rikoksen vakavuuteen tai epäilyn voimakkuuteen liittyviä edellytyksiä. Tällaisissa tilanteissa tulevat kysymykseen poliisilain (PoL 1995/493) eristämistä koskevat säännökset.²⁰ Lain 18 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai

¹³ HE 52/2002, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 5:1 §.

¹⁴ Mt.

¹⁵ Helminen 2006, 665.

¹⁶ Korhonen, 118.

¹⁷ Niemi 2011, VIII Esitutkinta ja pakkokeinot, Pakkokeinot, jakso 2., Kotirauhaa koskevat pakkokeinot.

¹⁸ Helminen 2006, 665.

¹⁹ Niemi 2011, VIII Esitutkinta ja pakkokeinot, Pakkokeinot, jakso 2., Kotirauhaa koskevat pakkokeinot.

²⁰ Mt.

rajoittaa liikkumista. Tämä on mahdollista tilanteissa, joissa se on tarpeen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi. Samaisen lainkohdan mukaan poliisimiehellä on oikeus kieltää tai rajoittaa esineiden siirtämistä tai määrätä esine siirrettäväksi alueella, jos se on tarpeen tutkinnan turvaamiseksi. Poliisimiehellä on myös kiireellisessä tilanteessa oikeus eristää ja tyhjentää alue, jos se on välttämätöntä henkeä ja terveyttä välittömästi uhkaavan vaaran torjumiseksi, eikä alueella olevia voida muuten suojata. Esineiden siirtämistä ja alueen tyhjentämistä koskevat säännökset koskevat myös kotirauhan piirissä olevia alueita, jos toimenpide on tarpeen henkeä ja terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi tai omaisuuden suojaamiseksi.

2.2 Edellytykset

2.2.1 Kotietsintä esineen löytämiseksi

Kotietsinnän yleisistä edellytyksistä esineen löytämiseksi säädetään PKL:n 5:1 §:ssä. Pykälän mukaan etsintä saadaan suorittaa jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat. Esineellinen kotietsintä saadaan laissa säädetyin edellytyksin suorittaa takavarikoitavan esineen löytämiseksi, väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä²¹.

Mikäli etsintäpaikka on sen hallussa, jota on syytä epäillä edellä tarkoitettusta rikoksesta, saadaan kotietsintä suorittaa, vaikkei olisikaan takuita että se tuottaa tulosta. Aikaisemmin edellytettiin, että asianomaista voitiin todennäköisin syin epäillä rikoksesta, mutta säännös muuttui lailla (646/2003).²²

Kuten edellä paikkaa käsiteltävässä luvussa tarkasteltiin, esineellinen kotietsintä saadaan rikoksen laatuun katsomatta toimittaa paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai

²¹ Helminen 2006, 662.

²² Mts. 666.

jossa rikoksentehtäjän on tapana oleskella taikka jossa etsittävän tyyppistä omaisuutta on tapana ostaa tai ottaa pantiksi. Tämänkaltaisessa tilanteessa etsinnän toimittaminen on riippumaton paikan hallintasuhteista ja odotettavissa olevasta tuloksesta. Kotietsinnän tulee kuitenkin perustua tietyn rikoksen selvittämiseen.²³

2.2.2 Kotietsintä henkilön löytämiseksi

Kotietsinnän edellytyksistä henkilön löytämiseksi säännellään PKL:n 5:2 §:ssä. Henkilöllinen kotietsintä saadaan suorittaa kiinni otettavan, pidätettävän, vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan, tuomioistuimeen rikosasiassa haastettavan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi. Henkilöllisen kotietsinnän toimittamista ei ole sidottu rikoksen suuruusluokkaan. Kuitenkin se toimenpide, jonka toteuttamiseksi henkilöä tavoitellaan, voi edellyttää tiettyä suuruusluokkaa olevaa rikosta.²⁴

Edellä on lueteltu pakkokeinolain henkilöetsintää koskevassa pykälässä kaikki vapautteen kohdistuvat pakkokeinot. Kysymyksessä voi kuitenkin olla muukin kuin rikosprosessuaalinen vapautteen kohdistuva pakkokeino. Esitutkintaan noutoa ei ole luettelossa mainittu, mutta etsintä tällaisen henkilön tavoittamiseksi on mahdollista kahden säännöksen nojalla. Ensimmäkin esitutkintalain (ETL 1987/449) 18.3 §:n mukaan poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni, ja kiinniottaminen taas mainitaan PKL:n 5:2.1 §:n luettelossa. Lisäksi PolL:n 13.1 §:n nojalla poliisimiehellä on päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä oikeus toimittaa kuulusteluun noudettavan henkilön tavoittamiseksi kotietsintä hänen luonaan taikka muussa rakennuksessa tai kulkuneuvossa, jossa erittäin painavin perustein hänen voidaan olettaa oleskelevan.²⁵

Edellä on mainittu rikosasiassa haastettavan vastaajan tavoittamiseksi toimitettu kotietsintä. Sen sijaan muun haastettavan, esimerkiksi riita-asian vastaajan, tavoittamiseksi sitä ei voida suorittaa. Jos muu haastettava pyrkii välttelemään

²³ Helminen 2006, 666.

²⁴ Mts. 662, 666.

²⁵ Mts. 667.

tiedoksiantoa, haaste voidaan antaa hänelle tiedoksi oikeudenkäymiskaaren (OK 1734/4) 11:7 §:n mukaisena sijaistiedoksiantona.²⁶

²⁶ Helminen 2006, 667.

3 POLIISIN TEHTÄVÄT KOTIETSINNÄSSÄ

Poliisin toiminnasta säädetään niin perustuslaissa (PL 1999/731), kansainvälisissä sopimuksissa kuin myös tavallisen lain tasolla. PL:sta on suoraan johdettavissa poliisin toimintaa ohjaavia normeja. Erityisesti poliisin toimiin vaikuttavat säännökset henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta, rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta, yksityiselämän suojasta sekä oikeusturvasta (PL 7,8,10,21 §). PL:n 7 §:n mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti tai ilman laissa säädettyä perustetta. Vastaavasti ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi (PL 8 §). Kotirauha on suoraan PL:ssa turvattu perusoikeus. Kotirauhan suoja kuitenkin väistyy, mikäli sen piiriin on välttämätöntä ulottaa toimenpiteitä muiden perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi. (PL 10 §.) Poliisilla on myös toimimisvelvollisuus, joka on suoraan johdettavissa PL:sta. Oikeusturvaa käsittelevän pykälän mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa (PL 21 §).

Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS 63/1999) on poliisia velvoittavia normeja. EIS:n 8 artiklan 1 kappaleessa turvataan jokaisen oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvasta kunnioituksesta. Artiklan 2 kappale sisältää tyhjentävän luettelon puuttumisesta sopimuksen turvaamaan yksityiselämään, myös kodin suojaan. Kappaleen mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisen yhteiskunnan hyvinvoinnin vuoksi välttämätöntä. Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP 8/1976) on myös turvattu edellä mainitut oikeudet, eikä niihin saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua. Näin ollen siis sekä PL:n että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella kotirauhan loukkaamattomuutta on pidettävä korkealle arvostettavana oikeushyvinä²⁷.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) otti kantaa Slovakialaisen henkilön tekemään kanteluun koskien kotietsinnän edellytysten olemassaoloa ja EIS:n 8 artiklan

²⁷ HE 222/2010, Nykytilan arviointi, jakso 2.3, Etsintää koskeva 5 luku.

rikkomista. Tapauksessa poliisi oli suorittanut visuaalisen kotietsinnän kantelijan asunnolla tämän ollessa ulkomaanmatkalla ja kantelijan avopuolison 18-vuotiaan pojan läsnä ollessa. Kantelija oli kyseisessä taidemaalauksen väärennykseen liittyvässä tapauksessa asianomistajan asemassa. EIT totesi, että etsinnälle oli peruste kansallisessa rikosprosessilaissa. Kysymys jäi etsinnän oikeutuksesta. EIS:n 8 artiklan mukainen välttämättömyys tarkoitti pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta ja erityisesti, että toimenpide oli oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiinsa. Viranomaiset olivat etsinnästä päättäessään otaksuneet, että kantelija kieltäisi pitävänsä vääräksi epäiltyä maalausta hallussaan. EIT ei pitänyt tällaista otaksumaa perusteltuna. Jo klo 6 aikaan toimitettu etsintä oli voinut vaikuttaa haitallisesti kantelijan maineeseen. Kantelija oli toimituksen aikaan ollut ulkomailla. Tiedon saaminen etsinnästä oli häirinnyt hänen lomaviettoaan. Kantelijan oli pitänyt välittömästi ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin oikeuksiaan ajaakseen. EIT katsoi, että etsinnälle ei ollut ollut riittäviä perusteita ja EIS:n 8 artiklaa oli rikottu.²⁸

PoIL:ssa säädetään poliisin toiminnan yleisistä periaatteista. Poliisin tulee toimia muun muassa ”asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen” (PoIL 2.1 §). Tehtävät on myös hoidettava ”mahdollisimman tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla” (PoIL 2.3 §). Yksi keskeisimmistä periaatteista on suhteellisuusperiaate, joka näkyy PoIL:n 2.2 §:stä. Periaate tarkoittaa, että poliisin on toimittava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. PoIL:n 2.2 §:n mukaan ”toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin”.

Suhteellisuusperiaate, tai vähimmän haitan periaate, näkyy myös PKL:n etsintää koskevassa osassa ja siten vaikuttaa kotietsintämenettelyyn. Lain 5:5.2 §:ssä säädetään, että ”kotietsintä on toimitettava siten, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä”. Pykälässä otetaan kantaa myös voimakeinojen käyttöön kotietsinnässä. Sen 3 momentissa säädetään, että huone tai säilytyspaikka saadaan tarpeen mukaan avata voimakeinoja käyttäen. Toimituksen jälkeen näin avattu paikka on kuitenkin suljettava sopivalla tavalla. Kotietsintää ei myöskään saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana (PKL 5:5.4 §).

²⁸ Zubal vs. Slovakia, 9.11.2010.

Eräissä tapauksessa kantelija arvosteli poliisin menettelyä kotietsinnässä. Kantelijan mukaan asunto oli etsinnän jäljiltä sotkuinen ja poliisi oli aiheuttanut tahallista vahinkoa. Apulaisoikeusasiamies otti tapaukseen kantaa, ja perusteluissaan totesi, ettei kotietsintää voida yleensä toimittaa siten, ettei siitä jäisi mitään jälkiä kohteeseen. Hän kuitenkin korosti vähimmän haitan periaatteen ensisijaisuutta. AOA:n mukaan poliisin tulee huolehtia etsinnästä aiheutuneista, kohtuudella poistettavista seurauksista. Tapauksessa ei voitu osoittaa poliisin aiheuttaneen muuten tahallista vahinkoa.²⁹

3.1 Toimivalta

Siitä, kenellä on valta päättää kotietsinnän suorittamisesta, säädetään PKL:n 5:3 §:ssä. Yleensä päätöksen tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tämä tarkoittaa PKL:n 1:6 §:n mukaan muun muassa poliisiylijohantajaa, rikoskomisariota ja komisariota, kuin myös tulliyli tarkastajaa, rajavartiolaitoksen päällikköä ja apulaispäällikköä sekä virallista syyttäjää. Toimivaltajako esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välillä määräytyy sen mukaan, missä vaiheessa tutkinta on. Mikäli etsinnän perusteena oleva rikos on yhä tutkittavana, toimivalta on esitutkintaviranomaisilla. Vastaavasti toimivalta on syyttäjällä, jos asia on jo siirretty tälle syyteharkintaa varten. Tuomioistuin ei voi päättää kotietsinnästä, sillä säännöksessä puhutaan vain pidättämiseen oikeutetusta virkamiehestä.³⁰

Mikäli pidättämiseen oikeutettu poliisimies on päättänyt kotietsinnän toimittamisesta, hän voi uskoa toimeenpanon alaiselle poliisimiehelle. Tällöin kotietsintämääräyksen tulee olla pääsääntöisesti kirjallinen. Syyttäjän määrätessä kotietsinnän toimittamisesta hänellä on oikeus saada poliisilta virka-apua.³¹

PKL:n 5:3 §:ssä säädetään eräistä tapauksista, joissa poliisimies voi suorittaa etsinnän myös ilman määräystä. Tällöin hänen ei myöskään tarvitse olla pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lain mukaan ilman määräystä kotietsinnän saa suorittaa silloin, kun sen tarkoituksena on kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan taikka tuomioistuimeen tuotavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen taikka sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verekseltään.

²⁹ AOA 5.9.2011. Dnro 4194/4/09.

³⁰ Helminen 2006, 668.

³¹ Mt.

Poliisimies voi toimittaa kotietsinnän määräyksettä myös silloin, kun asia ei siedä viivytystä.

Tekemäni kyselyn perusteella tutkinnanjohtajat tuntuivat olevan sitä mieltä, että ”viivytys” tarkoittaa tässä tapauksessa konkreettista tarvetta tehdä etsintä heti eikä päällystään kuuluvaan virkamieheen saada heti yhteyttä tai esimerkiksi puhelun tekeminen saattaisi vaarantaa etsinnän tarkoituksen ja poliisien työturvallisuuden. Keskeisintä heidän mukaansa on, ettei odotus aiheuta etsinnän tarkoituksenmukaisuuden katoamista esimerkiksi todisteena olevan aineen tai esineen häviämistä. Sen sijaan mielipiteet erosivat kun arvioitiin viivästyksen ajallista ulottuvuutta. Mielipiteet vaihtelivat muutamasta kymmenestä minuutista muutamaan tuntiin. Useimmat olivat kuitenkin sitä mieltä, että kyseinen tilanne tulee käytännössä esille harvoin ja ajallisen ulottuvuuden määrittely on lähes mahdotonta, koska jokaista tilannetta tulee arvioida tapauskohtaisesti.

3.2 Kotietsintämenettely ja -määräys

Kotietsinnässä voidaan erottaa kotietsintämääräyksen antaminen ja etsinnän varsinainen toimeenpano. Nämä kaksi vaihetta voivat yhdistyä esimerkiksi silloin, kun poliisimies tunkeutuu verekseltä rikosta tekemästä takaa-ajamansa henkilön asuntoon, jonne henkilö on paennut. Etsintämenettelystä säädetään yksityiskohtaisesti PKL:n 5:4-7 §:ssä.³²

Suomen laissa ei ole säädetty kotietsintäluvasta, vaan – kuten edellä jo todettiin – kotietsintä toimitetaan poliisimiehen päätöksellä³³. Kotietsintää aloitettaessa on siitä kuitenkin esitettävä kotietsintämääräys. Määräys annetaan sille, jonka luona etsintä pidetään ja se annetaan yleensä kirjallisesti. Jos kirjallista määräystä ei ole, on etsinnän tarkoitus suullisesti esitettävä. Kirjallinen määräys on kuitenkin pääsääntö ja tätä onkin selkeästi korostettu poliisin sisäisessä ohjeistuksessa. Kotietsintämääräys laaditaan asianomaiselle lomakkeelle. Tämä ei kuitenkaan ole tarpeen silloin, kun etsinnästä määräävä virkamies, esimerkiksi rikoskomisario, päättää itse suorittaa kotietsinnän.

³² Helminen 2006, 668.

³³ AOA 5.9.2011. Dnro 100/4/10.

Suullista määräystä saadaan käyttää vain sellaisissa kiireellisissä tilanteissa, joissa kirjallisen määräyksen hankkiminen ei ole mahdollista.³⁴

AOA (Dnro 226/1/00). Oikeusasiamiehelle lähetetyssä kantelussa oli kyse kirjallisen kotietsintämääräyksen esittämisestä. Kaksi rikosylikonstaapelia ja vanhempi rikoskonstaapeli keskusrikospoliisista olivat saapuneet kantelijan omakotitaloasuntoon suorittamaan kotietsinnän runsaan kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun kantelijan avomies oli pidätetty ja myöhemmin vangittu epäiltynä ammattimaisesta kätkemisrikoksesta. Kantelija ei suostunut päästämään poliisimiehiä asuntoon sisälle, koska heillä ei ollut esittää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, tässä tapauksessa esimiehensä rikoskomisarion, antamaa kotietsintämääräystä kirjallisena. Poliisimiehet olivat poistuneet poliisiasemalle noutamaan esimieheltään kirjallisen kotietsintämääräyksen vasta sen jälkeen, kun kantelija oli puhelimitse ottanut yhteyttä asianajajaan.

Apulaisoikeuskansleri totesi kantelun johdosta antamassaan päätöksessä, että kotirauha on perustuslaissa taattu perusoikeus, jonka rajoittavia säännöksiä on tulkittava ahtaasti. Näin ollen kotietsinnän osalta on syytä noudattaa pakkokeinolain säätämiä muotovaatimuksia, joihin kuuluu muun muassa vaatimus kotietsintämääräyksen kirjallisesta muodosta, muissa kuin kiireellisissä tapauksissa. Poikkeuksia tuosta pääsäännöstä voidaan sallia vain perustelluista syistä, joihin ei voida lukea pelkkiä mukavuusnäkökohtia. Myös virkavastuuseen ja poliisin työjohtoon liittyvät näkökohdat puoltavat mainittua tulkintaohjetta.

3.3 Kotietsinnästä ilmoittaminen

Kotietsintää ei saa suorittaa salassa. Pääsääntönä on, että sille, jonka luona kotietsintä suoritetaan, on varattava tilaisuus olla läsnä kotietsinnässä. Läsnäolo-oikeuteen palataan myöhemmin tässä opinnäytetyössä. Mikäli läsnäoloa ei kuitenkaan voida toteuttaa, on etsinnästä viipymättä ilmoitettava asianosaiselle (PKL 5:4.2 §).

Kotietsinnöistä tehdään verrattain paljon kanteluita AOA:lle³⁵. Ratkaisuissa on otettu runsaasti kantaa myös poliisin ilmoittamisvelvollisuuteen liittyen. Koska PKL ei tarkemmin säätele ilmoittamisen tapaa tai sen sisältöä, tulee jokaisen tapauksen lainmukaisuutta arvioida erikseen. AOA:n mukaan tapauksissa, joissa etsintä suoritetaan ilman asunnon haltijan läsnäoloa, etsintä tulee dokumentoida

³⁴ Helminen 2006, 668.

³⁵ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2008, 110.

asianmukaisesti esimerkiksi kuvaamalla³⁶. Useissa ratkaisuisa AOA ja AOK ovat katsoneet, että selkeintä olisi laatia ilmoitus lomakkeelle, josta toimenpiteeseen liittyvät tiedot käyvät selvästi ilmi. Ilmoituksessa tulisi olla ainakin toimenpiteen suorittaneen tai siitä päättäneen henkilön yhteystiedot.³⁷

Laissa ei ole asetettu ehdottomia aikarajoja etsinnästä ilmoittamiselle. ”Viipymättä” voi tarkoittaa myös etsinnän jälkeen lähetettyä tiedonantoa. Tällöin kulunut aika tulee arvioitavaksi tapauskohtaisesti. AOA on ottanut ratkaisuisaan kantaa myös siihen, kuinka nopeasti ilmoitus tulisi toimittaa. Ratkaisuisaan AOA usein toteaa: ”Ilmaisua ’viipymättä’ ei mielestäni voida tulkita, että poliisiin tulisi aina ilmoittaa kotietsinnästä saman vuorokauden aikana.”³⁸ AOA:n mukaan selkeintä olisi jättää ilmoitus etsintäkohteeseen, jolloin haltija saisi tiedon etsinnästä heti³⁹.

AOK (Dnro 261/1/98). Poliisi oli suorittanut kotietsinnän erään henkilön asuintaloon ja varastorakennuksiin. Kotietsinnän tarkoituksena oli ollut tavoittaa mm. väkivaltarikoksesta tuomittu etsintäkuulutettuna oleva mies, jonka voitiin perustellusti olettaa oleskelevan noissa tiloissa. Henkilö itse ei ollut tuolloin ollut asunnossaan paikalla, eikä myöskään etsintäkuulutettua ollut sieltä tavattu. Poliisi ei ollut kotietsinnän jälkeen asianmukaisella tavalla viipymättä toimittanut henkilölle ilmoitusta kotietsinnästä, eikä hänelle muutoinkaan riittävästi selvittänyt kotietsinnän syitä tai siihen johtanutta tapahtumainkulkua.

Kanteluun antamassaan ratkaisussa apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt kotietsinnästä vastanneiden rikoskomisarion ja vanhemman rikoskonstaapelin huomiota siihen, että pakkokeinolain edellyttämät kotietsintään liittyvät jälkitoimet on asianmukaisella tavalla viipymättä suoritettava.

3.4 Pöytäkirja ja todistus

PKL:n 5:7 §:ssä säädetään, että toimitusmiehen on pidettävä kotietsinnästä pöytäkirjaa. Lisäksi on pyynnöstä annettava kotietsinnästä todistus sille, jonka luona kotietsintä on toimitettu. Pöytäkirja voidaan kirjoittaa poliisilaitoksella puhtaaksi etsintäpaikalla tehtyjen muistiinpanojen perusteella. Tämän tulee tapahtua ilman aiheetonta viivytystä ja pöytäkirja laaditaan asianomaiselle poliisilomakkeelle. AOA:n perusteluiden mukaan

³⁶ Haapamäki 2011.

³⁷ Ks. mm. AOA 1.9.2011. Dnro 1658/4/10; AOK 24.8.2006. Dnro 413/1/05 (Finlex).

³⁸ AOA 1.9.2011. Dnro 1658/4/10.

³⁹ Ks. mm. AOK 7.9.2010. Dnro OKV/120/1/2009 (Finlex); AOA 1.9.2011. Dnro 1658/4/10.

pöytäkirjaamisvelvoitteeseen ei vaikuta se, onko aloitettu kotietsintä keskeytynyt, muuttunut tarpeettomaksi tai ylipäätään ollut tuloksekas⁴⁰. Hänen mukaansa kirjaamisvelvoitteen syntymiseen riittää, että toimenpide on aloitettu ja edennyt vaiheeseen, jossa on ryhdytty pakkokeinovaltuuksia edellyttäviin toimenpiteisiin. Poliisi ei voi esimerkiksi vedota siihen, että kyseessä ei olisi kotietsintä, ”kun mihinkään ei kosketa”.⁴¹ Mikäli samaan osoitteeseen tehdään kaksi kotietsintää, joilla on erilaiset perusteet, on AOA:n mukaan molemmista tehtävä omat pöytäkirjansa⁴².

AOA (Dnro 2230/4/03). Poliisi oli esitutkinnan yhteydessä saanut tietoonsa, että tutkittavasta rikoksesta epäilty henkilö saattaisi oleskella kantelijan asunto-osoitteessa. Poliisi oli mennyt asuntoon huoltomiehen käytössä olleilla avaimilla. Päästyään asuntoon poliisimiehet olivat todenneet, että he olivat väärässä asunnossa. He olivat poistuneet asunnosta suorittamatta asunnon sisällä enempää etsintää. Toimenpiteestä ei ollut laadittu kotietsintäpöytäkirjaa eikä siitä ilmoitettu asunnon haltijalle. Kun hän oli saanut huoltoyhtiön ovenavauslaskun noin kahden kuukauden kuluttua tapahtuneesta, hän otti yhteyttä poliisiin ja sai siis vasta tuossa vaiheessa tiedon siitä, että poliisi oli käynyt hänen asunnossaan. Kantelija ei liittynyt millään tavoin poliisin esitutkintaan.

AOA Rautio piti poliisin menettelyä virheellisenä sen suhteen, ettei toimitetusta kotietsinnästä (tai ylipäätään poliisin käynnistä asunnossa) ilmoitettu millään tavoin asunnon haltijalle. Lisäksi AOA arvosteli poliisia siitä, ettei jo aloitetusta kotietsinnästä ollut laadittu pöytäkirjaa ilman aiheetonta viivytyksiä. Selvityksen mukaan tähän vaikutti se, ettei poliisi ollut mieltänyt toimintaansa pakkokeinoin tarkoitettavaksi kotietsinnäksi (- -).⁴³

Mikäli etsinnän yhteydessä on toimitettu takavarikko tai henkilöntarkastus, näistä pakkokeinoista voidaan tehdä merkinnät samalle lomakkeelle.⁴⁴ Asetuksessa esitutkinnasta ja pakkokeinoista (1988/575) säädetään sen 20 §:ssä, että esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvittavat tiedot esitutkinnassa käytetyistä pakkokeinoista. Tarvittaessa esitutkintapöytäkirjaan liitetään jäljennös kotietsintäpöytäkirjasta⁴⁵.

⁴⁰ AOA 27.1.2004. Dnro 2230/4/03.

⁴¹ AOA 27.1.2004. Dnro 2230/4/03.

⁴² AOA 18.8.2008. Dnro 636/4/07.

⁴³ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2004, 126.

⁴⁴ Helminen yms. 2006, 672.

⁴⁵ Mt.

4 EPÄILLYN OIKEUSTURVA KOTIETSINNÄSSÄ

4.1 Perustuslailliset oikeudet – yksityisyyden ja kotirauhan suoja

Koska perusoikeussäännökset kuuluvat olennaisena osana oikeusjärjestykseen, niitä on noudatettava kaikessa julkisen vallan toiminnassa, olipa kysymys sitten lainsäädännöstä, hallinnosta tai tuomiovallan käytöstä⁴⁶. PL:n 22§ sisältää tähän liittyvän yleisluontoisen perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen: ”Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”. Toteutumisen turvaaminen ymmärretään mahdollisimman laajasti⁴⁷. Se luo julkiselle vallalle niin negatiivisia kuin positiivisiakin velvoitteita. Ensimmäinen käsittää julkisyhteisön velvollisuuden pidättäytyä perusoikeuksia luvattomasti rajoittavista toimituksista, jälkimmäinen sen sijaan luo toimintavelvollisuuden toteuttaa ja suojata perusoikeuksia aktiivisilla toimilla⁴⁸. Perusoikeuksien turvaamisvelvollisuus näkyy muun muassa perusoikeusmyönteisen tulkinnan merkityksen korostumisena siten, että tuomioistuimien ja hallintoviranomaisten on valittava lain perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista⁴⁹.

Perusoikeussäännöstö ei ole ristiriidaton kokonaisuus. Yhden perusoikeuden ehdoton noudattaminen saattaa rajoittaa toisen perusoikeuden toteutumista. Perusoikeudet eivät siis voi olla yleisesti siten ehdottomia, ettei niitä saisi missään oloissa tai missään laajuudessa rajoittaa.⁵⁰ Muutamia ehdottomia poikkeuksia kuitenkin on kuten syrjinnänkielto. Jyräki⁵¹ on koontanut listan perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä, joita muun muassa ovat:

1. Perusoikeuksien rajoituksen tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin.
2. Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.

⁴⁶ Ruuska 2007, 18.

⁴⁷ Mt.

⁴⁸ Mt.

⁴⁹ Ks. tarkemmin PL 106–107 §.

⁵⁰ Jyräki 2000, 289, 291.

⁵¹ Mts. 294–295.

3. Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima.
4. Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi.
5. Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä.

Yksityisyyden suojan ydinaluetta on jokaisen oikeus suojata kotinsa ja muut yksityiset tilat ulkopuolisen tunkeutumiselta⁵². Kotirauha on sekä PL:ssa, että kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattu perusoikeus⁵³. PL:n 10.1 §:ssä on turvattu jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha. Ruuskan⁵⁴ mukaan kotirauhan valtiosääntöoikeudellisen aineellisen sisällön voi määrittää näin:

Kotirauhalla tarkoitetaan yksilön oikeutta saada asua rauhassa kodissaan tai muussa asuntona käytetyssä paikassa ilman, että siihen oikeuteen puututaan muuten kuin laissa olevan välttämättömäksi katsotun määräyksen nojalla ja yksilön oikeusturvatakeet riittävästi huomioiden. Puuttumiseen on oikeutettu lähtökohtaisesti vain virkavastuulla toimiva henkilö.

Kuitenkin, kuten edellä todettiin, perusoikeudet eivät voi olla täysin ehdottomia. PL:n 10.3 §:ssä mainitaan oikeuksien rajoitusedellytyksistä. Pykälän mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikoksen selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. PL:ssa ei ole erikseen asetettu erityisiä kvalifikaatioita niille rikoksille, joiden selvittämiseksi kotietsinnän suorittaminen on mahdollista, mutta kotietsintävaltuuksia ei voida kytkeä kuinka vähäisiin rikoksiin tahansa⁵⁵. Teettämässäni kyselyssä⁵⁶ tiedustelin poliisien kantaa kotirauhan suojan vaikutuksiin kotietsintää suoritettaessa tai sitä vasta harkittaessa. Vastanneiden mukaan kotirauhan suoja aiheuttaa aina punnintaa etsinnän tarpeellisuuden ja kotirauhan tärkeyden kesken. Etsintä tulee suorittaa hienovaraisesti ja eettisesti arvokkaasti. He korostivat kuitenkin sitä, että käytännössä kotirauhan suoja väistyy, mikäli etsinnän edellytykset täyttyvät.

⁵² Niemi 2011, VIII Esitutkinta ja pakkokeinot, Pakkokeinot, jakso 2., Kotirauhaa koskevat pakkokeinot.

⁵³ HE 222/2010, Nykytilan arviointi, jakso 2.3, Etsintää koskeva 5 luku.

⁵⁴ Ruuska 2007, 16.

⁵⁵ Jyränki, 302; PeVL 6/1998 vp.

⁵⁶ LIITE 1

Rikoksen selvittämisen lisäksi säännöksessä mainitaan muun perusoikeuden turvaaminen kotirauhaan puuttumisen perusteena. Kysymys on kollisiosta: toisen henkilön perusoikeuden suojaamisesta toisen kotirauhan suojan kustannuksella.⁵⁷ Yksityiselämää ja kotirauhaa suojatessa joudutaankin usein vaikeisiin intressivertailuihin, kun muiden perusoikeuksien, esimerkiksi sananvapauden ja siihen liittyvän julkisuusperiaatteen turvaaminen, vaatii tietynasteista yksityiselämään puuttumista⁵⁸. Kuten edellä on jo mainittu, valtuuksien sallittavuus riippuu perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä. Rajoitusperusteen lisäksi PL:n 10.3 § edellyttää kotirauhan piiriin ulottuvalta toimenpiteeltä myös välttämättömyyttä⁵⁹. Perustuslakivaliokunta korosti välttämättömyysvaatimuksen merkitystä jo perusoikeusuudistuksen säätämisen yhteydessä vastapainona rajoituslausekkeen ulottamiselle koskemaan tarkastusten ohella muitakin toimenpiteitä⁶⁰.

Kuten edellä poliisin tehtäviä käsittelevässä luvussa on käsitelty, myös Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja niiden soveltamiskäytännössä yksityiselämä ja koti saavat erityisen ja laajan suojan⁶¹. EIS:n 8 artiklan 1 kappaleessa turvataan jokaiselle oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvasta kunnioituksesta. Lisäksi EIS:n 8 artiklassa ja KP-sopimuksessa säädetään niistä tilanteista, joissa kotirauhan piiriin ulottuvat toimenpiteet ovat poliisin kannalta sallittuja.

4.2 Läsäolo kotietsinnässä

Esitutinnan tulee olla mahdollisimman avointa asianosaisiin nähden. Läsäolo-oikeus on osa tätä avoimuutta ja sillä voidaan osaltaan esimerkiksi ehkäistä epäilyjä ja väitteitä viranomaisten väärinkäytöksistä. AOA:n mukaan kotietsintään väistämättä sisältyvää puuttumista kotirauhaan ja yksityisyyteen myös lieventää, jos paikan haltija ja/tai hänen kutsumansa todistaja on läsnä.⁶²

⁵⁷ Ruuska 2007, 16.

⁵⁸ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2008, 50.

⁵⁹ Viljanen 2011, III Yksittäiset perusoikeudet, Yksityiselämän suoja, jakso 6., Kotirauhan piiriin ulottuvat toimenpiteet.

⁶⁰ PeVM 25/1994 vp - HE 309/1993, Valiokunnan kannanotot, Perusoikeudet lainsäätäjän toiminnassa.

⁶¹ Ruuska 2007, 48.

⁶² Ks. mm. AOA 5.9.2011. 1288/4/10; AOA 5.9.2011. Dnro 3586/4/10.

Kotietsinnässä läsnä olevista henkilöistä säädetään PKL:n 5:4 §:ssä. Pykälässä säädetään toimitusmiestähosta, paikan haltijan tahosta sekä asianomistajatahosta. Toimitusmiehellä tarkoitetaan kotietsinnän suorittajaa.⁶³ Mahdollisuuksien mukaan etsinnässä tulee olla mukana toimitusmiehen kutsuma todistaja. Lisäksi tarpeen vaatiessa toimitusmies saa pitää apunaan asiantuntijaa tai muuta henkilöä. (PKL 5:4.1 §.) Asiantuntijaa saatetaan tarvita esimerkiksi huumausaineen tai vastaavan erityislaatuisen takavarikkotavaran tunnistamiseksi. Asiantuntija-apua saatetaan tarvita myös esimerkiksi kirjanpitokeysymyksissä taloudellisia rikoksia tutkittaessa.⁶⁴

PKL:n 5:4.2 §:n mukaan paikan haltijalle on aina annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla. Hänen poissa ollessaan mahdollisuus on annettava jollekin hänen talonväkeensä kuuluvalla. Läsnäolo on taattava, jollei sen toteutuminen aiheuta aiheetonta viivytystä. PKL:n esitöissä ei ole otettu tarkemmin kantaa siihen, miten 5:4.2 §:ää olisi tulkittava. Eduskunnan lakivaliokunta totesi PKL:a säädettäessä⁶⁵, että voimassa olevan lain mukaan asianosaisella on sekä oikeus olla saapuvilla kotietsinnässä että kutsua todistaja ja että lakia ei tältä osin ollut tarkoitus muuttaa.⁶⁶ Laissa mainittua ”aiheetonta viivytystä” ei ole tarkemmin määritelty. Näin ollen tulee viivytyksen haitallisuus arvioitavaksi tapauskohtaisesti. AOA on todennut eräässä ratkaisussaan, että sanamuotonsa mukaan viivytys viittaa selvimmin senkaltaiseen tilanteeseen, jossa esitutkintaviranomaisen toimenpiteitä jouduttaisiin lykkäämään henkilön tai todistajan tavoittamiseksi ja/tai hänen paikalle saapumisensa odottamiseksi⁶⁷.

Viivästyksen käsite on mielestäni oleellinen etenkin silloin, kun arvioidaan kotietsinnän laillisuutta. Kauanko viranomaisten voidaan edellyttää odottavan ennen kuin etsintä voidaan suorittaa ilman haltijan läsnäoloa? Mielestäni tässä tulee huomioitavaksi myös kohtuullisuus- ja suhteellisuusnäkökohdat poliisin kannalta. Onko haltijan paikallaolo niin välttämätöntä, ettei sitä voida niin sanotusti korvata haltijan valitseman todistajan läsnäololla tai hätätapauksessa ilman kenenkään läsnäoloa? Katsoisin myös epäillyn rikoksen vakavuuden vaikuttavan odotusaikaan. Mikäli kyseessä on rikosepäily, jossa kotietsinnän suorittaminen ei ole rikoksen selvittämisen kannalta ensisijaisessa

⁶³ Helminen 2006, 669.

⁶⁴ Mt.

⁶⁵ LaVM 9/1986 vp.

⁶⁶ AOA Dnro 1658/4/10.

⁶⁷ AOA Dnro 4332/4/10.

asemassa, voitaisiin olettaa, että haltijaa tulisi voida odottaa jopa päivän tai pari. AOA toteaaakin, että merkityksetön viivästyminen ei oikeuta tinkimään läsnäolo-oikeudesta⁶⁸. Ottaisin viivytys-tilanteessa kuitenkin huomioon myös resurssitekijät. Kuitenkin mikäli epäilty rikos on niin vakava tai muista syistä johtuen etsinnän suorittamista ei voida lykätä, katsoisin läsnäolo-oikeuden vaatimuksesta voitavan joustaa. Mielestäni tätä tukee myös muun kuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen oikeus suorittaa kotietsintä ilman erillistä määräystä kiireellisessä tilanteessa.

Kyselyyn⁶⁹ vastanneiden pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten mukaan läsnäolo-oikeuden takaamisessa tulee tarkasteltavaksi kysymykset kotietsinnän tarkoituksesta ja kiireellisyydestä. Mikäli etsinnän edellytykset ”vesittyvät” viivästyksen vuoksi, ei läsnäolo-oikeutta voida taata. Kyselyyn vastanneiden kesken ilmeni kuitenkin erimielisyyttä konkreettisesta ajallisesta viivästyksen-käsitteestä. Joidenkin mielestä puhutaan muutamista kymmenistä minuuteista, toisten mielestä etsintää voidaan siirtää parilla tunnilla. Tässäkin kuitenkin korostettiin tapauskohtaista harkintaa, jolloin viivästyksen ajallista ulottuvuutta on mahdotonta tarkasti määritellä.

Eräässä tapauksessa kantelijalle ei oltu kerrottu hänen oikeudestaan olla läsnä asunnossa tehdyssä kotietsinnässä. Kantelija oli ollut paikalla, kun poliisit saapuivat asuntoon, eikä mitään konkreettista perustetta ollut sille näkemykselle, että turvallisuus olisi vaarantunut heidän läsnäolostaan kotietsinnällä. Perusteluissaan AOA korostaa, että läsnäolo-oikeutta ei tarvitse vaatia, vaan sen on toteuduttava viran puolesta. AOA toteaa myös, että jo toimenpiteitä suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon se, miten niiden kohteiden lailliset oikeudet, esimerkiksi läsnäolo-oikeus, voidaan asianmukaisesti turvata muun muassa varaamalla toimintaa varten riittävästi poliisimiehiä.⁷⁰

Mikäli henkilön läsnäolo vaikeuttaa etsinnän suorittamista, hänet voidaan poistaa paikalta. Kysymykseen tulisi esimerkiksi tilanne, jossa henkilö käyttäytyy väkivaltaisesti tai pyrkii muuten tahallisesti häiritsemään toimenpidettä. Kuitenkin PolL:n yleisten periaatteiden mukaisesti haitantekotilanteessa tulisi ensisijaisesti pyrkiä sovinnolliseen ratkaisuun esimerkiksi henkilöä puhuttamalla. Näin välttyttäisiin poistamiseen turvautumiselta. Mikäli sovinnollinen ratkaisu ei ole mahdollinen tai toimiva, tulee poistamisessa ottaa huomioon vähimmän haitan periaate. Jos poistettu

⁶⁸ AOA Dnro 4332/4/10.

⁶⁹ LIITE 1.

⁷⁰ AOA 5.9.2011. Dnro 1230/4/10.

henkilö pyrkii palaamaan paikalle, se tulisi sallia, mikäli on pääteltävissä, että haittaa ei etsinnälle tule enää aiheutumaan.⁷¹

Jos henkilö käytöksellään häiritsee kotietsintää, eikä poliisimiehen kehotuksesta huolimatta poistu paikalta vapaaehtoisesti, poistaminen saadaan suorittaa PolL 2:17.1 §:n mukaisesti voimakeinoja käyttäen.⁷² Pykälän mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää hoitaessaan oikeus henkilön paikalta poistamiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Kysyin pidättämiseen oikeutetuilta virkamiehiltä, mitä mieltä he ovat todisteiden häviämisaarasta kun paikan haltija on läsnä kotietsinnässä. Suurin osa tuntui olevan sitä mieltä, että poliisin tulee etukäteen varautua etsintään riittävillä resursseilla, jotta paikan haltijan ja mahdollisesti tämän määräämän erillisen todistajan läsnäolosta ei aiheudu todisteiden häviämisaaraa. Käytännössä ongelmia ei kuulemma ole juuri syntynyt.

Asianomistajatahosta säädetään PKL:n 5:4.3 §:ssä. Momentin mukaan asianomistajalle tai hänen asiamiehelle voidaan antaa tilaisuus olla läsnä toimituksessa antamassa tarpeellisia tietoja. Käytännössä tämä tarkoittaisi lähinnä esineiden tai henkilöiden tunnistamista. Lisäksi, mikäli on kyseessä rikoksen tekopaikka, asianomistaja saattaa muistaa uusia rikokseen liittyviä yksityiskohtia.⁷³ Momentin toisen virkkeen mukaan toimitusmiehen on valvottava, ettei asianomistaja tai asiamies saa etsinnässä ilmenevistä seikoista enempää selkoa kuin on välttämätöntä. Kuten Helminen, Lehtola ja Virolainen⁷⁴ toteavat, etsinnän toimittaminen on toimitusmiehen asia, ei asianomistajan. Asunnossa on etenkin suojattava sitä, mikä kuuluu asunnon haltijan yksityisyyden piiriin⁷⁵.

4.3 Oikeus nimetä todistaja

PKL:n 5:4.2 § sisältää maininnan epäillyn oikeudesta nimetä etsintään todistaja. Tämä tarkoittaa että sille, jonka luona etsintä pidetään, hänen perheenjäsenelleen tai paikan haltijalle tulee antaa mahdollisuus nimetä todistaja. Oikeus nimetä todistaja

⁷¹ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:6 §.

⁷² Mt.

⁷³ Helminen yms. 2006, 670.

⁷⁴ Mt.

⁷⁵ Mt.

kotietsintään on erillinen oikeus. AOA korostaakin ratkaisuisaan, että läsnäolo-oikeus ja oikeus kutsua todistaja ovat itsenäisiä oikeuksia ja niiden toteuttamisen edellytyksiä tulee harkita kumpaakin erikseen⁷⁶. Mahdollisuus todistajan nimeämiseksi on myös annettava vaikka paikan haltija itse pääsisikin paikalle.

AOA:n erään ratkaisun mukaan poliisin tulee oma-aloitteisesti ilmoittaa laissa säädetyistä oikeudesta kutsua paikalle oma todistaja⁷⁷. Taustalla vaikuttaa pyrkimys ylläpitää luottamusta poliisin toiminnan asianmukaisuuteen ja ennaltaehkäistä väitteitä poliisin väärinkäytöksistä toimituksen aikana. Oikeus todistajan nimeämiseen on ehdoton ja se tulee toteuttaa, jollei se viivytä kotietsinnän toimittamista⁷⁸. Jälleen tulee siis harkittavaksi se, mikä on liiallinen viivytys.

Kyselyssä⁷⁹ tiedustelin poliisien mielipidettä tähän epäillyn erilliseen oikeuteen kutsua todistaja etsintäpaikalle. Suurin osa ei kokenut tätä minkäänlaisena ongelmana. Käytännössä todistajaa ei kuitenkaan juurikaan ole kutsuttu ja osa vastanneista koki tämän helpotuksena niin etsinnän viivästymisen kuin resurssien käytönkin kannalta. Osa vastanneista koki todistajan kutsumisoikeuden tarpeellisena ja epäillyn oikeusturvaa parantavana tekijänä, mutta osan mielestä oikeus on lähes tarpeeton lähinnä siitä syystä, kuinka vähän sitä käytännössä hyödynnetään.

4.4 Kotietsinnän saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Kuten on jo tullut esille, pakkokeinoja käytettäessä viranomaiset puuttuvat toimenpiteiden kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin. Oikeuksia rajoitettaessa on tärkeää huolehtia riittävästä oikeusturvajärjestelystä.⁸⁰ Tähän liittyen PKL:a uudistettiin syksyllä 2011. Uudistus mahdollisti sen, että kotietsinnän toimittamisen jälkeen voidaan saattaa käräjäoikeuden tutkittavaksi se, ovatko kotietsinnän edellytykset olleet olemassa tai onko kotietsinnässä menetelty lainmukaisesti. Tämä oikeus koskee henkilöä, jonka luona kotietsintä on toimitettu.⁸¹

⁷⁶ Ks. mm. AOA 5.9.2011. 1288/4/10

⁷⁷ EOA 19.2.2008. Dnro 2294/4/06.

⁷⁸ Helminen 2006, 669.

⁷⁹ LIITE 1

⁸⁰ AOA 8.9.2011. Dnro 3229/2/11.

⁸¹ Oikeusministeriö 2011.

Mahdollisuus saattaa viranomaisten menettely tuomioistuimen arvioitavaksi on tärkeä osa pakkokeinojen kohteiden oikeusturvaa⁸².

AOA Pajuojaan mielestä ei riitä, että valitusmahdollisuudesta on säädetty; se on oikeusturvaa vain paperilla⁸³. Lisäksi viranomaisten on aktiivisesti huolehdittava, että pakkokeinojen kohteiksi joutuvien oikeusturva toteutuu myös käytännössä. Pajuoja katsookin, että poliisin tulisi ilmoittaa kotietsinnän kohteelle mahdollisuudesta saattaa etsinnän laillisuus käräjäoikeuden arvioitavaksi. Ilmoittaminen voisi tapahtua helposti lomakkeella kotietsinnästä ilmoittamisen yhteydessä.⁸⁴ Se, että pakkokeinojen kohteeksi joutuville henkilöille nimenomaisesti annetaan tieto heidän oikeuksistaan, on perusoikeusmyönneistä viranomaistoimintaa, johon viranomaisia velvoittaa jo PL⁸⁵.

Vaatus tulee esittää 30 päivän kuluessa kotietsinnän toimittamisesta tai kun vaatimuksen esittäjä on saanut siitä tiedon⁸⁶. PKL:n 5:7a.1 §:n mukaan vaatimuksen esittäjälle ja pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Ongelmalliseksi mielestäni tässä nousee se, missä asemassa virkamiestä kuullaan tuomioistuimessa. Olettaisin, että poliisimiehelläkin kuitenkin on itsekriminointisuoja. Kotietsinnän laillisuutta koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa (PKL 5:7a.1 §).

Lainmuutos perustuu EIT:n helmikuussa 2011 antamiin kahteen Suomea koskeviin ratkaisuihin⁸⁷. EIT katsoi, ettei kotietsintää koskeva lainsäädäntömme sisältänyt riittäviä oikeusturvakeinoja⁸⁸. Presidentti vahvisti muutoksen heinäkuussa 2011 ja se tuli voimaan elokuun alusta. Lakiin lisättiin muutosta koskeva pykälä 7a. Lisättyä pykälää sovelletaan kotietsintöihin, jotka on toimitettu lainmuutoksen voimaantulon jälkeen.⁸⁹

Eräässä tapauksessa kantelija saattoi tuomioistuimen ratkaistavaksi kotietsinnän toimittamisen laillisuuden. Kantelijan mukaan hänen oikeuttaan olla läsnä kotietsinnässä ja kutsua paikalle todistaja oli loukattu. Hänellä olisi ollut mahdollisuus

⁸² AOA 8.9.2011. Dnro 3229/2/11.

⁸³ Mt.

⁸⁴ EOA 2011.

⁸⁵ AOA 8.9.2011. Dnro 3229/2/11. Ks. myös PL 22 §: Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

⁸⁶ Oikeusministeriö 2011.

⁸⁷ Oikeusministeriö 2011. Ks. Harju v. Suomi 15.2.2011 ja Heino v. Suomi 15.2.2011.

⁸⁸ EOA 2011.

⁸⁹ Oikeusministeriö 2011.

hankkia paikalle todistaja naapurista, eikä hänen vaatimansa poliisikortin esittäminen olisi viivästyttänyt toimitusta. Kantelija vaati myös, että käräjäoikeus määräisi, ettei hänen asuntoonsa voitaisi enää tehdä kotietsintää ilman tuomioistuimen määräystä.⁹⁰

Etsinnän alussa kantelija oli käyttäytynyt rauhallisesti ja hänelle oli selitetty hänen oikeutensa olla läsnä kotietsinnässä ja kutsua paikalle todistaja. Hetken päästä hän kuitenkin alkoi käyttäytyä ailahtelevasti ja aggressiivisesti. Poliisit epäilivät, että kantelija oli huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Tästä syystä paikalla olleet poliisimiehet päättivät, ettei etsintää voida jatkaa kantelijan läsnä ollessa. Kantelija oli myös jatkanut aggressiivista käytöstään poliisiautossa, mistä syystä oikeus nimetä todistaja evättiin. Käräjäoikeuden ratkaisun mukaan kotietsinnässä oli menetelty PKL:n 5:4 §:ssä edellytetyin tavoin. Tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä pakkokeinon käytöstä rikoksesta epäillylle tai muille aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen pakkokeinon käyttöä voitiin pitää puolusteltavana. Käräjäoikeus hylkäsi kantelijan vaatimuksen siitä, ettei hänen asuntoonsa saisi enää vastaisuudessa tehdä kotietsintää ilman tuomioistuimen lupaa.⁹¹

Halusin selvittää poliisien konkreettisia kokemuksia ja mielipiteitä tästä lainmuutoksesta. Pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten mukaan muutos on sen verran uusi, ettei heillä ole juuri kokemusta asiasta. Useimmat kuitenkin kokivat lainmuutoksen hyvänä, lainvalvontaa tehostavana tekijänä. Menettely hakee vielä muotoaan ja kyselyssä nousi esille huoli siitä, että käräjäoikeudetkaan eivät vielä tiedä, mitä heidän pitäisi asiassa tutkia ja missä asemassa asiaan liittyvät poliisimiehet ovat. Kuten edellä on esitetty, pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi tuomioistuinkäsittelyssä. Vastanneetkin kokivat ongelmalliseksi virkamiehen oikeudellisen aseman tuomioistuinkäsittelyssä. Vastanneet olivat yksimielisiä siitä, että kysymys on kyseenalainen ja ristiriitainen. Useimmat olivat sitä mieltä, että virkamiehen asema on ”kuultava”. Vastauksien mukaan aseman pitäisi olla aina selvä ja nyt käräjillä henkilöt antavat lausuntoja epäselvissä asemassa. Heidän mukaansa tuomioistuimilla ei tunnu olevan asiassa vielä selkeää toimintamallia.

⁹⁰ KO 3.11.2011. No: 6712.

⁹¹ Mt.

5 KOTIETSINTÄÄ KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN MUUTOS – UUSI PAKKOKEINOLAKI 2014

PKL on kokemassa joitakin merkittäviäkin muutoksia. Edellä käsitellyt toimintaperiaatteet tulevat olemaan vanhentuneita 1.1.2014 alkaen, kun uusi pakkokeinolaki (PKL 2011/806) astuu voimaan. Uudessa laissa etsintää koskeviin säännöksiin tulee huomattavia muutoksia, joiden tarkoituksena on tiukentaa etsinnän edellytyksiä silloin, kun etsintä kohdistuu kohteeseen, jossa on syytä olettaa olevan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa⁹². Laissa etsintää käsitellään luvussa 8 (1-34 §). Lisäksi asuntona käytettävän kodin asemaa etsintäkohteena korostetaan edelleen⁹³.

Paikkaan kohdistuva etsintä kokee eniten muutoksia. Etsinnän käsite jaetaan kolmeen osaan: yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Erityisen kotietsinnän kohteena ovat salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvat tiedot ja sellaiset tilanteet, joissa voidaan olettaa joutuvan sellaisten tietojen kanssa tekemisiin.⁹⁴ Tämä kolmijako vaikuttaa omalla tavallaan etsintämenettelyn monimutkaistumiseen, lähinnä erityisen kotietsinnän tilanteissa. Tämänkaltaisessa etsinnässä menettelyyn tulee mukaan enemmän osapuolia kuin nyt, kun etsintävaltuutetun läsnäolo tulee pakolliseksi. Myös tuomioistuimien tulee tällaisessa tilanteessa mukaan prosessiin, koska se tulee vastaamaan erityisestä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä.⁹⁵

Uuden PKL:n etsintää koskevissa säännöksissä säädetään myös uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä. Kysymyksessä on tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä olevaan sisältöön kohdistettavasta etsinnästä varsinaisen kotietsinnän toimittamishetkellä. Laite-etsintä on mahdollista toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Laite-etsinnän edellytykset vastaavat pitkälti kotietsinnän edellytyksiä. Myös lain henkilöön kohdistuvaan etsintään koskevat osat kokevat muutoksia, mutta lähinnä vain erinäisten täsmennysten tasolla.⁹⁶

⁹² HE 222/2010, Esityksen pääasiallinen sisältö.

⁹³ Mt.

⁹⁴ Mt.

⁹⁵ Mt.

⁹⁶ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:19–20 §.

5.1 Paikkaan kohdistuva etsintä

Uudistus tarkoittaa muutosta nykyiseen PKL:n määrittelemään tilanteeseen, jossa tunnetaan vain yhdenlainen kotietsintä, jonka kohteena olevat paikat on määritelty nykyisen PKL:n 5:1.1 §:ssä. Kuten edellä on jo esitetty, uudessa laissa säädetään, että etsintää koskevan luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat kotietsintä, joka voisi olla yleinen tai erityinen kotietsintä, sekä paikanetsintä. Osa nykyisistä kotietsintäpaikoista siirtyy paikanetsinnän piiriin ja vastaavasti osa nykyisistä paikantarkastuksen piiriin kuuluvista paikoista kotietsinnän piiriin.⁹⁷ Hallituksen esityksessä (222/2010) tätä paikkaan kohdistuvan etsinnän piiriin kuuluvien etsintöjen rajaamista kyseisellä tavalla perusteltiin siksi, että tällaista etsinnän yläkäsitettä hyödynnettäisiin jäljempänä luvun muissa säännöksissä.

Lain 8:1.2-4 §:ssä määritellään tarkemmin eri etsintätyypit. Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan RL:n 24:11 §:ssä tarkoitettussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat, kuten teltat ja hotellihuoneet. Erityinen kotietsintä käsittää tilanteet, joissa etsinnän kohteeksi voitaisiin olettaa joutuvan tietoa, josta OK:n 17:23.1 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24.2-3 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä todistamasta. Erityistä kotietsintää vaativia paikkoja ovat esimerkiksi virkamiesten työhuoneet, lääkärin vastaanottotilat ja asianajotoimistot.⁹⁸ Erityisen kotietsinnän ominaispiirteet edellyttävät sitä koskevia erityyssäännöksiä, jotka liittyvät päätöksentekomenettelyyn, etsintävaltuutetun osallistumiseen etsintään ja riidanalaisen aineiston tuomioistuinkäsittelyyn⁹⁹. Näihin kohtiin perehdytään myöhemmin tässä opinnäytetyössä. Paikanetsintä käsittää muut kuin asumiseen tarkoitettut tilat sekä muut paikat, johon ei ole yleistä pääsyä taikka johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana.¹⁰⁰

Tällä jaottelulla pyritään siihen, että kotietsinnän kohteena jatkossa olisi koti sanan varsinaisessa merkityksessä ja eräät siihen välittömästi liittyvät tilat ja muut paikat.

⁹⁷ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:1 §.

⁹⁸ Mt.

⁹⁹ Helminen ym. 2012, 965.

¹⁰⁰ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:14 §.

Erityinen etsintä tulee lakitekstiin mukaan siihen liittyvien erityispiirteiden vuoksi ja muut paikkaan kohdistuvat etsinnät muodostaisivat näin kolmannen ryhmän.¹⁰¹

5.2 Kotietsinnän edellytykset

Uuden lain 2 §:ssä käsitellään yleisen ja erityisen kotietsinnän edellytyksiä ja 3 §:ssä käsitellään erikseen edellytyksistä suorittaa yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi. Lain 4 §:ssä säädetään edellytyksistä suorittaa paikanetsintä.¹⁰²

Kotietsinnän yleiset edellytykset vastaavat suurin piirtein niitä, jotka on mainittu nykyisessä PKL:ssa. Kuitenkin EOA:n ratkaisussa on otettu huomattavasti kantaa siihen, onko kotietsinnälle ollut riittävästi perusteluita. Uudet edellytys-säännökset poikkeavat vanhasta siinä, että etsinnän toimittamiselle asetetaan ”voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvää” -kynnys, jota nykyinen laki ei tunne. Kysymys ei välttämättä ole tosiasiallisen tilanteen muuttumisesta vaan enemmänkin sääntelyn selventämisestä. Kynnys tarkoittaa sitä, että täytyy olla kotietsinnän menestykselliseen suorittamiseen liittyviä perusteltuja ennako-odotuksia, jotka liittyvät käytettävissä oleviin tietoihin epäilystä rikoksesta ja sen tekijästä.¹⁰³

Edellytykset etsinnästä henkilön löytämiseksi pysyvät pitkälti samoina kuin mitä nykyisessä PKL:ssa säädetään. Voimassa olevaan lakiin kuitenkin lisätään etsittävien henkilöiden joukkoon esitutkintaan noudettava henkilö. Kuulusteluun noudettavan etsimistä säännellään tällä hetkellä PolL:ssa ja selvyuden vuoksi on suotavaa, että kotietsintää koskevat rikosasian käsittelyyn liittyvät säännökset keskitettäisiin PKL:n etsintää koskevassa luvussa. Muuten noudosta esitutkintaan säädetään uuden ETL:n¹⁰⁴ 6:2 §:ssä.¹⁰⁵

Edellytyksenä ei enää mainita sitä, että etsittävän voidaan olettaa oleskelevan hallinnassaan olevassa paikassa, koska lähtökohtaisesti henkilön voidaan olettaa tiettyinä aikoina oleskelevan asunnossaan. Ennen etsintää tästä asiasta on vaikea

¹⁰¹ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:1 §.

¹⁰² HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:2 §.

¹⁰³ Mt.

¹⁰⁴ ETL 805/2011 (voimassa 1.1.2014).

¹⁰⁵ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:3 §.

varmistua. Huomioon on kuitenkin otettava mahdollisuuksien mukaan muuttamista ja poissaoloja (kuten lomamatkoja) koskevat tiedot. Lisäksi tulisi aina ensisijaisesti pyrkiä yhteydenotoilla siihen, että henkilö täyttää velvoitteensa, esimerkiksi saapuu kuulusteluun, vapaaehtoisesti ilman kotietsintään turvautumista.¹⁰⁶

Paikanetsintää koskevat edellytykset pysyvät suurimmilta osiltaan samoina, joista on säädetty nykyisessä PKL:ssa. Muutoksien osalta se vastaa jo edellä käsiteltyjä yleistä kotietsintää ja etsintää henkilön löytämiseksi koskevia edellytyksiä.¹⁰⁷

5.3 Läsnäolo kotietsinnässä

Uudessa laissa läsnäolo-oikeudesta säädetään 8:5 §:ssä. Nykyisen lain säännökset läsnäolo-oikeudesta kokevat joitakin muutoksia. Ainoastaan toimitusmiehen todistajaa koskevan osuuden asiasisältö pysyy kutakuinkin nykylainsäädäntöä vastaavana. Tätä kohtaa muotoillaan vain termistöltään, esimerkiksi ”toimitusmiehen” sijasta pykälässä käytetään paremmin kuvaavaa ilmaisua ”etsinnän toimittaja”. Lain 8:5.3 §:ssä myös korostetaan toimittajan velvollisuutta huolehtia todistajan hankkimisesta paikalle kuin myös tilannetta, jonka perusteella etsinnän toimittaja voisi poiketa todistajanhankkimisvelvollisuudesta. Asiantuntija-apua koskeva kohta poistetaan pykälästä kokonaan ja muiden henkilöiden apuna käyttämisestä säädetään lain 8:5.3 §:ssä, joka koskee myös asianomistajan ja hänen asiamiehensä osallistumista kotietsintään. Uudessa laissa korostetaan tällaisen henkilön tuoma ”välttämätöntä tietoa” etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi. Uutta on myös sen valvominen, että kaikki momentissa tarkoitettut henkilöt eivät saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Lisäksi uutta on etsintävaltuutetun pakollinen läsnäolo erityistä kotietsintää suoritettaessa.¹⁰⁸

Paikan haltijaa koskevaa läsnäolo-oikeutta pyritään nykyaikaistamaan ja täsmentämään. Kun voimassa olevassa säännöksessä käytetään ilmaisua ”jonka luona kotietsintä toimitetaan tai (– –) talonväkeen kuuluvalla”, uudessa laissa haltijan poissa ollessa tilaisuus tulee myöntää ”jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle” (PKL 2011/806, 8:5.2 §). Nykyaikaistaminen näkyy tässä

¹⁰⁶ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:3 §.

¹⁰⁷ HE 222/2010, Keskeiset ehdotukset, jakso 3.2, Uusi pakkokeinolaki, Etsintä (8 luku).

¹⁰⁸ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:5 §.

siinä, että kotietsintä voitaisiin toimittaa muissa kuin varsinaisen kodin piiriin kuuluvissa paikoissa, esimerkiksi asianajotoimistoissa. Kotietsintätiloissa voi myös oleskella paikanhaltijan luvalla muitakin kuin siellä asuvia tai työskenteleviä henkilöitä, joilla on kiinteä yhteys paikanhaltijaan. Tällaisia henkilöitä voisivat olla esimerkiksi pitkäaikaisemmin oleskelevat vieraat.¹⁰⁹

Nykyisen lain ilmaisua ”annettava tilaisuus” voidaan pitää suhteellisen voimakkaana. Asiallisesti kysymys on kuitenkin siitä, että kotietsinnän kohteena olevan paikan haltijan tai muun vastaavan henkilön sallitaan olla paikalla etsintää toimittaessa ja että tarvittaessa ensin ilmoitetaan poissa olevalle haltijalle aloitettavasta etsinnästä. Tämän vuoksi nykyisen lain ilmaus korvataan ilmaisulla ”varattava tilaisuus”. Lain perusteluissa otettiin myös kantaa tästä poikkeamiseen oikeuttaviin tilanteisiin. Kun nykyinen laki edellyttää viivästystä, uudessa laissa edellytetään merkittävää toimituksen viivästymistä. Tältä osin muutoksella korostetaan tapauskohtaista harkintaa siitä, kuinka kiire kotietsinnän toimittamisella on ja kuinka kauan tilaisuuden varaamiseen menisi. Nykyaikainen kommunikaatioteknologian kehittyminen mahdollistaa sen, että henkilön voi tavoittaa hyvinkin nopeasti.¹¹⁰ Tämä seikka mielestäni toisaalta puoltaa varaamisvelvollisuuden täyttämistä.

Oikeusasiamiehelle osoitetut kantelut ovat nostaneet pinnalle kysymyksen tilanteista, jolloin henkilön läsnäolon estäminen olisi perusteltua. Läsnäolon estämistä on yleisesti perusteltu etsinnän häiriintymisellä esimerkiksi henkilön käyttäytymisen vuoksi. AOA:n ratkaisukäytännön mukaan näissä tapauksissa saattaa tulla kysymykseen laissa tarkoitettu toimituksen viivästyminen¹¹¹. Tämä kuitenkin edellyttää varmuutta tai ainakin erittäin vahvaa todennäköisyyttä tällaisen käyttäytymisen suhteen. Yleensä on kuitenkin melko vaikea ennustaa, miten henkilö tulee käyttäytymään kotietsinnän aikana. Tämän vuoksi paikanhaltijan ja hänen kutsumansa todistajan läsnäoloa tulisikin pitää lähtökohtana.¹¹² Säännökset henkilön poistamiseksi etsintätilanteesta ovat lain menettelysäännöksiä koskevassa pykälässä uusia. Lain 8:6.3 §:n mukaan henkilö saadaan poistaa paikalta häiritsevän käytöksen ja etsinnän vaarantumisen vuoksi. Esimerkkitalanne voisi olla sellainen, jossa kotietsintäpaikalla oleva henkilö estää

¹⁰⁹ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:5 §.

¹¹⁰ Mt.

¹¹¹ Ks. mm. 28.10.2003. Dnro 642/4/02.

¹¹² HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:5 §.

poliisimiehen pääsyn johonkin tilaan tai säilytyspaikkaan. Henkilö saattaisi myös alkaa hävittämään paikalla olevia todisteita.

Kysyin pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten mielipiteitä uusista menettelysäännöksistä koskien epäillyn poistamista etsintäpaikalta. Vastanneet olivat selvästi sitä mieltä, että erilliset säännökset henkilön poistamiseksi ovat tärkeitä. Tätä perusteltiin erityisesti sillä, että näin päätökset voidaan perustaa suoraan lakiin, mikä vähentää jälkiarvostelua. Vastanneiden mukaan poistaminen tulee kysymykseen silloin, kun epäillyn paikallaolo haittaa etsinnän suorittamista esimerkiksi aggressiivisen käytöksen vuoksi.

Kuten nykyisessäkin PKL:ssa säädetään, on suoritetusta kotietsinnästä edelleen viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu, mikäli ketään edellä mainituista henkilöistä ei pääse paikalle. Ilmoitusvelvollisuus on ehdoton. Uuteen lakiin lisättiin kuitenkin velvollisuus ilmoittaa henkilölle myös oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös viipymättä.¹¹³

5.4 Menettely kotietsinnässä

Kotietsintämenettelyä koskevat säännökset kokevat muutoksia koskien muun muassa kirjallista etsintämääräystä ja etsintäpäätöstä. Lain 8:6.1 §:ssä säädetään, että kotietsintää aloitettaessa on 8:5.2 §:ssä tarkoitetulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, on henkilölle ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös. Kuten edellä on jo käsitelty, menettelysäännöksiin lisätään myös henkilön tarvittavaa poistamista etsintätilanteesta koskevia säännöksiä. Kirjallisen etsintämääräyksen tärkeyttä korostetaan nykyiseen lakiin verrattuna. Kuten nykyisessäkin PKL:ssa, etsinnän tarkoituksen esittäminen suullisesti on sallittua kiireellisissä tilanteissa. Uudessa laissa kuitenkin painotetaan oikeutta saada jäljennös etsintäpäätöksestä jälkikäteen. Lisäksi uuden lain säännöksissä korostetaan edelleen suhteellisuusperiaatteen tärkeyttä. Nykyisessä laissa etsintää ei saa ilman erityistä syytä

¹¹³ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:5 §.

suorittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana. Uudessa laissa tämä muutetaan kello 22–07 väliseksi ajaksi.¹¹⁴

5.4.1 Toimivalta

PKL 8:15 §:ssä säädetään siitä, kenellä on valta päättää kotietsinnän toimittamisesta. Tilanteesta ja kotietsinnän lajista riippuen etsinnästä päättää tuomioistuin tai pidättämiseen oikeutettu virkamies.¹¹⁵ Yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän toimittamisesta vastaisi edelleen pidättämiseen oikeutettu virkamies. Nykyistä PKL:a vastaavana pysyy myös säännös poliisimiehen oikeudesta toimittaa yleinen kotietsintä tai paikanetsintä henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään, myös ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Poliisimiehellä on oikeus suorittaa tämänkaltainen etsintä myös tilanteissa, joissa etsinnän toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.¹¹⁶ Nykyisessä PKL:ssa käytetty ilmaus ”asia ei siedä viivytystä” korvataan siis ilmauksella ”asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä”. Tällä halutaan korostaa sitä, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös tulisi ensisijaisesti pyrkiä hankkimaan mikäli mahdollista.¹¹⁷

Uudessa laissa tulee tarkkaan huomioida etsinnän lajien muuttuminen. Poliisimiehellä olisi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen lupaa oikeus suorittaa etsintä vain edellä mainituissa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän tilanteissa. Näin ollen poliisimies ei saisi suorittaa erityistä kotietsintää edes kiiretapauksissa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Ilman erillistä päätöstä poliisimies saisi siis toimittaa etsinnän esimerkiksi asianajotoimistossa rikospaikalta seuratun henkilön tai esineen löytämiseksi. Hän ei kuitenkaan saisi tehdä mitään etsintätoimenpiteitä, joiden yhteydessä hänen tietoonsa saattaisi tulla salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja.¹¹⁸

¹¹⁴ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:6 §.

¹¹⁵ Helminen ym. 2012, 980.

¹¹⁶ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:15 §.

¹¹⁷ Mt.

¹¹⁸ Mt.

Pääsääntö on, että erityisestä kotietsinnästä päättää tuomioistuin¹¹⁹. Täysin uutena menettelysääntönä lakiin tuotaisiin etsintävaltuutetun rooli. Etsintävaltuutetun läsnäoloa vaaditaan jatkossa aina, kun on kyse erityiseen kotietsintään lukeutuvasta etsinnästä. Kuten edellä on esitetty, erityinen kotietsintä sisältää tai saattaa sisältää salassa pidettävän aineiston läpikäyntiä. Etsintävaltuutetun määräämisestä päättäisi tuomioistuin.¹²⁰ Uusi etsintävaltuutetun rooli sai poliisien keskuudessa kovaa kritiikkiä. Heidän mukaansa etsintävaltuutetun lisääminen menettelyyn on käytännössä täysin tarpeeton ja etsintäprosessia hankaloittava muutos, joka vaatii vain lisää kustannuksia. Osa oli sitä mieltä, että mahdollisuus saattaa etsinnän laillisuus myöhemmin käräjäoikeuden tutkittavaksi olisi ollut riittävä muutos. Vastanneet lisäsivät kuitenkin, että koska muutosta ei ole vielä otettu käytäntöön, siitä on vaikea antaa lopullista mielipidettä.

Mikäli etsintä aloitetaan yleisenä kotietsintänä tai paikanetsintänä ja vasta aloittamisen jälkeen ilmenee, että etsintä kohdistuu uuden PKL:n 8:1.3 §:ssä tarkoitettuun tietoon on pidättämiseen oikeutettu virkamies oikeutettu päättämään erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä. Tämä on mahdollista myös edellä kuvatun kiireellisyysvaatimuksen täytyessä. Tilanteessa, jossa etsinnän ollessa jo käynnissä paljastuu sen kohdistuminen 8:1.3 §:ssä tarkoitettuun salassapitovelvollisuuteen tai vastaavaan tietoon, etsintä olisi keskeytettävä siksi aikaa kunnes etsintävaltuutettu saadaan mukaan. Tämä voitaisiin toteuttaa joko paikan eristämällä, mikäli eristämisestä ei aiheudu paikan haltijalle kohtuutonta haittaa, tai aineiston takavarikoimisella, jäljentämisellä tai haltuunotolla. Tällöin erityistä kotietsintää jatkettaisiin seulontana etsintävaltuutetun ollessa paikalla.¹²¹

5.4.2 Kotietsintäpäätös

Uudistamisen yhteydessä säädettiin kotietsintäpäätöksestä, joka koskee tuomioistuimen ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksentekoa. Laissa pyritään kotietsintäpäätöksen mahdollisimman tarkkaan yksilöimiseen. Kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan

¹¹⁹ Helminen ym. 2012, 980.

¹²⁰ HE 222/2010, Esityksen pääasiallinen sisältö.

¹²¹ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:15 §.

olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän tarkoitukset. Kotietsintäpäätöksen määräykset eivät kuitenkaan ole täysin yksityiskohtaisia ja kattavia, joten poliisimiehelle jää harkintaa sen suhteen, mitä ja miten kohteessa tutkitaan.¹²²

Pääsääntöisesti tulisi pyrkiä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimittamista. Tämä ei kuitenkaan aina ole käytännön syistä mahdollista, minkä vuoksi säädetään päätöksen jälkikäteisen kirjaamisen mahdollisuudesta. Esimerkiksi mikäli etsintä olisi toimitettava kiireellisenä, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saataisiin kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen. Tämä koskee yleistä kotietsintää ja erityistä kotietsintää tilanteissa, joissa asiasta päättäminen kuuluu pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltaan¹²³. Jälkikäteen kirjaamisen mahdollisuus ei kuitenkaan oikeuttaisi poikkeamaan edellä esitetyistä päätöistä koskevista vaatimuksista (1-4). Tällaisissa tapauksissa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on suullisesti ilmoitettava poliisimiehelle mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella päätöstä koskevat seikat.¹²⁴

Uusilla menettelysäännöksillä pyritään kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen niin, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin esiin nykyistä kattavammin ja tarkemmin. Tätä kautta pyritään myös edistämään sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin huolellisesti harkitsisi etsinnän edellytysten olemassaoloa ja näin voitaisiin parantaa myös päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä.¹²⁵

5.5 Pöytäkirja

Pöytäkirjan laatimista koskevat säännökset löytyvät uuden PKL:n (2011/806) 8:19 §:stä. Pykälässä todetaan ensinnäkin, että etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja. Velvollisuus pöytäkirjan laatimiselle ”ilman aiheetonta viivytystä” poikkeaa nykyisestä PKL:sta, jossa pöytäkirjan laatimiselle ei ole asetettu ajallista ulottuvuutta. Uudessa laissa tämä ilmaus otetaan

¹²² HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:6 §.

¹²³ Helminen ym. 2012, 983.

¹²⁴ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:16 §.

¹²⁵ Mt.

käyttöön siksi, että pöytäkirjaa saatetaan tarvita nopeasti esimerkiksi asian tuomioistuinkäsittelyssä.¹²⁶

Lisäksi uudessa laissa edellytetään etsintämenettelyn selostamista pöytäkirjassa riittävällä tarkkuudella ja siihen tulee kirjata tai liittää etsintävaltuutetun lausumat tarpeellisessa laajuudessa. Muutoksella koskien pöytäkirjan ”riittävää laajuutta” voidaan edistää asianmukaisten etsintätapojen käyttämistä. Lisäksi toimenpiteiden kuvaamisella on merkitystä kotietsinnän mahdollisessa myöhemmässä laillisuus- tai asianmukaisuusarvioinnissa. Etsintävaltuutetun lausumilla puolestaan on merkitystä salassapitovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen ja turvaamisen kannalta.¹²⁷

Pöytäkirjasta on pyynnöstä annettava jäljennös etsintävaltuutetulle ja sille, jonka luona etsintä on toimitettu¹²⁸. Etsintäpaikan haltijan osalta säännös ei siis muutu. Lisäksi jäljennös on tarvittaessa toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Etsintävaltuutetulla on intressi saada pöytäkirjan jäljennös lähinnä silloin, kun poliisi on hänen mielipiteestään huolimatta takavarikoinut tai jäljentänyt aisakirjoja. Tällöin sinetöityä aineistoa käsitellään tuomioistuimessa istunnossa, jossa etsintävaltuutetulle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.¹²⁹

5.6 Kotietsinnän laillisuuden arviointi ja erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely

Uudessa PKL:ssa ei tehdä muutoksia koskien paikan haltijan oikeutta saattaa kotietsintämenettely tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Henkilö, jonka luona kotietsintä on toimitettu, voi edelleen saattaa käräjäoikeuden tutkittavaksi sen, ovatko kotietsinnän edellytykset olleet olemassa tai onko kotietsinnässä menetelty lainmukaisesti, kuten voimassaolevan PKL:n 5:7a §:ssä säädetään. Oikeudesta saattaa kotietsintä tuomioistuimen käsiteltäväksi säädetään uuden PKL:n (2011/806) 8:18 §:ssä.

Mahdollisuus saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi koskee sekä yleistä että erityistä kotietsintää. Kuten eduskunnan lakivaliokunnan mietinnössä todetaan,

¹²⁶ HE 222/2010, , Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:18 §.

¹²⁷ Mt.

¹²⁸ Mt.

¹²⁹ Mt.

tuomioistuin tutkii asian siinä laajuudessa kuin vaatimus on esitetty¹³⁰. Esimerkiksi jos vaatimuksen esittäjä kyseenalaistaa etsinnän edellytysten olemassaolon, tuomioistuin ei tutki sitä, onko etsinnässä menetelty lainmukaisesti. Käsittelystä ei seuraa muuta sanktiota kuin tuomioistuimen kannanotto. Samalla voidaan kuitenkin käsitellä muu lakiin perustuva vaatimus, kuten vahingonkorvausvaatimus, jos vaatimuksen esittämislle säädetty määräaika mahdollistaa tällaisen vaatimuksen riittävän valmistelun.¹³¹

Erityisestä kotietsintää koskevasta tuomioistuinkäsittelystä eli tämänlaisen kotietsinnän päätöksentekomenettelystä säädetään uuden lain 8:17 §:ssä. Menettelytapa muistuttaa muita pakkokeinoja koskevia tuomioistuinkäsittelyjä. Pääsääntöisesti syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin tekee päätöksen. Sitä henkilöä, jonka hallitsemaan paikkaan erityinen kotietsintä tulee kohdistumaan, ei kuulla. Menettelytapa vastaa nykyisen lupa-asian käsittelyä, josta säädetään PKL:n 5a:6 §:ssä. Tällaisella henkilöllä on oikeus saattaa erityisen kotietsinnän laillisuus myöhemmin erikseen tutkittavaksi tuomioistuimessa edellä kuvatulla tavalla.¹³² Lisäksi hänen käytettävissään on eduskunnan oikeusasiamiehelle tehtävä kantelu¹³³. Koska tuomioistuin määrää samalla etsintävaltuutetun, valtuutetuksi ehdotettua henkilöä voidaan kuulla esimerkiksi hänen kelpoisuuteensa liittyvien seikkojen selvittämiseksi¹³⁴.

Erityistä kotietsintää koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kannella päätöksestä ilman määräaikaan ja kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Käytännössä tämä koskisi tapauksia, joissa tuomioistuin ei ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen mukaisesti tehnyt päätöstä erityisen kotietsinnän toimittamisesta.¹³⁵

Kyselyssä¹³⁶ tiedustelin poliisien mielipidettä myös tuomioistuimen mukaanotosta erityisestä kotietsinnästä päätettäessä. Kysymys herätti osaltaan samanlaisen vastaanoton kuin etsintävaltuutetun roolikin. Tätä kysymystä pohdittaessa nousi kuitenkin selvemmin esille se, ettei asiaan voida ottaa vielä juurikaan kantaa. Suurin osa

¹³⁰ LaVM 44/2010, Yksityiskohtaiset perustelut, Pakkokeinolaki, jakso 2., 8:18 §.

¹³¹ Helminen ym. 2012, 996.

¹³² Mts. 982.

¹³³ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:17 §.

¹³⁴ Helminen ym. 2012, 982-983.

¹³⁵ HE 222/2010, Pakkokeinolaki, jakso 1.2, 8:17 §.

¹³⁶ LIITE 1

ei kommentoinut juuri mitenkään, kun kokemusta ei vielä ole, mutta osa arveli muutoksen hidastavan prosessia ja lisäävän turhaa byrokratiaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Suoritin syventävän harjoitteluni Pirkanmaan poliisilaitoksella, Nokian poliisiasemalla tutkintasihteerin tehtävissä. Tuolloin pääsin tutustumaan kotietsintämenettelyyn käytännössä ja näin opinnäytetyön aiheen valinta tuli ikään kuin luonnostaan. Työn tekeminen on ollut pääsääntöisesti teoreettista, lainsäädäntöön tutustumista ja sen tutkimista. Tein kuitenkin myös kyselyn ja vastaukset toivat työhön tarvittavaa tartuntapintaa elävään elämään.

6.1 Nykyinen lainsäädäntö

Kotietsintämenettely sisältää paljon erilaisia ongelmakohtia niin tulkinnallisesti kuin käytännön toimienkin osalta. Kotietsinnässä tunkeudutaan henkilön perustuslaillisten oikeuksien piiriin tutkimalla kotirauhan suojaa nauttima tila tai alue. Kun puututaan johonkin oikeuteen, erityisesti perustuslaillisiin, on selvää, että menettelyssä tulee noudattaa tarkkoja säännöksiä. Perustuslaillisilla oikeuksilla on, ja tulee ollakin, korostettu asema Suomen lainsäädännössä. Kotirauhan suoja on korkeasti arvostettu oikeushyvä, mikä selittää verrattain monia kanteluita, joita menettelyistä on tehty eduskunnan oikeusasiamiehelle. Erityiset ongelmakohdat liittyvät paikan haltijan läsnäolo-oikeuteen, oikeuteen nimetä todistaja erillisenä oikeutena, poliisin velvollisuuteen ilmoittaa kotietsinnästä ja oikeudesta saattaa etsintä tuomioistuimen käsiteltäväksi sekä lain termiin ”viivästys”.

Nykyisen pakkokeinolain mukaan paikan haltijalle on ”annettava tilaisuus olla etsinnällä saapuvilla”. Säännös luo pääsäännön, jota kuitenkin ei aina ole huomattu noudattaa. Yleensä säännös on jäänyt täyttämättä epähuomiossa. Poliisin tulee kuitenkin olla tietoinen siitä, että hän on velvollinen takaamaan läsnäolo-oikeuden tai ainakin annettava siihen mahdollisuus. Kuten opinnäytetyössä kävi ilmi, on kohtuutonta olettaa, että kansalaiset olisivat tietoisia kaikista heille kuuluvista oikeuksista. Pääsääntöön on kuitenkin olemassa poikkeus, jonka mukaan tilaisuus olla läsnä on annettava, ”jollei se viivytä toimitusta”. Tämä luo kuitenkin uuden ongelmakohdan, kun lakia joudutaan tulkitsemaan tilannekohtaisesti.

Usein unohdetaan se, että epäillyn oikeus nimetä todistaja on erillinen oikeus. Se ei siis ole riippuvainen siitä, käyttääkö paikan haltija omaa läsnäolo-oikeuttaan vai ei. Poliisin tulisi

tässäkin tapauksessa varmistaa se, että epäilty on tietoinen kaikista häneen koskevista oikeuksista kotietsintään liittyen. Todistajan käyttäminen on kuitenkin käytännössä melko vähäistä ja joidenkin mielestä jopa turhaa. Sain itsekin sellaisen kuvan, ettei todistajaa juurikaan käytetä. Tässä valossa ymmärrän siis käsitykset siitä, että se on melko turha oikeus. Katsoisin kuitenkin, että kun on kyse perustuslaillisiin oikeuksiin puuttumisesta, kaikki keinot oikeusturvan takaamiseen ja epäselvyyksien välttämiseen myöhemmässä vaiheessa ovat tervetulleita.

Kotietsinnästä ilmiottamiseen liittyviä kanteluita on myös jonkin verran. Useimmiten kotietsinnästä ilmoittaminen on viivästynyt kohtuuttomasti tai paikan haltija on saanut tiedon kolmannelta taholta. Poliisin ilmoittamisvelvollisuus aktualisoituu silloin, kun läsnäolo-oikeutta ei voida syystä tai toisesta toteuttaa. Parastahan olisi, että poliisi yrittäisi tavoittaa paikan haltijaa ja samalla ilmoittaisi etsinnästä, esimerkiksi puhelimitse. Muutoin, kuten AOA:n ratkaisusta voidaan huomata, parasta olisi jättää ilmoitus etsintäpaikalle yhteystietoineen, jolloin paikan haltija voisi halutessaan saada lisää tietoa. Opinnäytetyössä esitettyssä tapauksessa poliisi ei ollut ilmoittanut etsinnästä, koska olivat menneet vahingossa väärään asuntoon. Tämä aiheutti turhaa epäselvyyttä, kun paikan haltija sai kuitenkin myöhemmin kolmannelta osapuolelta – huoltoyhtiöltä – tiedon kotietsinnästä ovenavauslaskun muodossa. Ilmoittamisvelvollisuudesta on lipsuttu ja poliisin tulisikin muistaa, että kotietsintää ei saa koskaan suorittaa salassa.

Vuoden 2011 syksyn lainmuutoksen myötä epäillyllä on nyt oikeus saattaa kotietsintämenettely tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuin käsittelee etsinnän laillisuutta tai edellytysten olemassaoloa. Oikeus on uusi ja poliisin tuleekin jälleen varmistaa, että paikan haltija on tietoinen tästä mahdollisuudesta. Menettely kiistämättä lisää epäillyn oikeusturvaa, mutta en pidä sen vaikutuksia pelkästään positiivisina. Yhdyn mielipiteeseen, joka tuli esille tekemissäni haastatteluissa: tuomioistuinkäsittelyn mahdollisuus kasvattaa byrokratiaa ja odotettavasti lisää turhien kanteluiden määrää. Mielestäni hallintokantelu riittävästi turvaisi epäillyn oikeusturvan kuormittamatta tuomioistuimia entisestään. Suomessa on kuitenkin edelleen ongelmia liittyen oikeudenkäyntien liialliseen venymiseen, enkä usko tämän lainmuutoksen tuovan tilanteeseen ainakaan helpotusta.

Pakkokeinolaki, kuten muutkin lait, sisältää termejä, jotka vaativat tilannekohtaista tulkintaa. Aina kun lakia lähdetään tulkitsemaan, on olemassa vaara, että tulkinnat eroavat huomattavasti toisistaan aiheuttaen epäyhtenäisen ja ristiriitaisen oikeuskäytännön. Yksi pakkokeinolain keskeisimmistä menettelyyn vaikuttavista tulkinnanvaraisista termeistä on

viivästys-käsite. Viivästyksen määrittely on olennainen osa kotietsintämenettelyä. Se vaikuttaa muun muassa läsnäolo-oikeuden määrittelyyn ja kotietsinnän suorittamiseen ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystä.

Läsnäolo-oikeuteen ja poliisimiehen, joka ei ole pidättämiseen oikeutettu virkamies, oikeuteen suorittaa kotietsintä ilman erillistä määräystä liittyen tulee pohdittavaksi kuinka suuri viivytys on ”aiheetonta viivytystä”. Kauanko etsintää voidaan lykätä sillä varjolla, että odotetaan epäillyn tai muun laissa mainitun henkilön saapumista? Vastaavasti voidaanko etsintää lykätä niin kauan, että saadaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräys suorittaa etsintä? Mielestäni arvioinnin tulee perustua tapauskohtaiseen harkintaan. Yleisesti ottaen jokainen kotietsintä on yksilöllinen, vaikka ne saattavat pitää sisällään samankaltaisia elementtejä. Tilannehan on aivan eri esimerkiksi pitkään auki olleessa murhatutkimuksessa, jossa on edetty kotietsinnän suorittamiseen, kuin vaikkapa ylinopeudesta pysäytetyn auton tutkiminen huumausaine-epäilystä. Menettelyn tulee olla avointa ja luotettavaa. Tietenkin olisi suotavaa, että jälkikäteen ei tarvitsisi ruveta selvittämään menettelyn lainmukaisuutta esimerkiksi tuomioistuimessa. Mielestäni keskeisintä kuitenkin on, ettei tapauksen selvittäminen vaikeudu, jos etsinnän toimittamista joudutaan viivyttämään.

6.2 Pakkokeinolain muutokset

Kotietsintää sääntelevä pakkokeinolainsäädäntö tulee kokonaisuudessaan muuttumaan. Uusi laki, uusi pakkokeinolaki, tulee voimaan 1.1.2014 alkaen. Nykyisen pakkokeinolain säännöksiä on haluttu täsmentää ja itse kotietsintämenettelyä, kuin myös poliisin toimintaa, yhtenäistää. Tavoitteena on myös kansalaisten luottamuksen vahvistaminen tilanteissa, joissa poliisin on puututtava perustuslain takaamien oikeuksien suojan piiriin. Keskeisimmät muutokset nykyisen ja tulevan pakkokeinolain välillä koskevat etsinnän määrittelyä, paikan haltijan läsnäolo-oikeutta sekä etsinnän menettelysäännöksiä.

Uudessa pakkokeinolaissa kotietsinnän käsite jaetaan kolmeen osaan: yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Yleinen kotietsintä käsittää etsintäkohteet, jotka nauttivat kotirauhan suojaa ja joissa ei ole vaarana löytää salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvaa materiaalia. Tällaisia paikkoja ovat muun muassa asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat. Erityisen kotietsinnän kohteena sen sijaan ovat salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvat tiedot ja tilanteet,

joissa voitaisiin olettaa joutuvan sellaisten tietojen kanssa tekemisiin. Esimerkiksi asianajotoimistossa tai lääkärinvastaanotolla voitaisiin olettaa joutuvan tällaisten tietojen kanssa tekemisiin. Paikanetsintä käsittää muut kuin asumiseen tarkoitettut tilat. Lisäksi laissa säädetään täysin uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä.

Kotietsintäpaikkojen tarkemmalla määrittelyllä on haluttu korostaa nimenomaan kotia etsinnän varsinaisena kohteena. Erityisen kotietsinnän käsite katsottiin tarpeelliseksi siihen liittyvien erityispiirteiden vuoksi. Uskon, että erityistä kotietsintää tarvittavien tilanteiden määrittely parantaa poliisityön luotettavuutta ja vähentää ongelmallisten tilanteiden syntymistä. Kotietsinnän käsitteen tarkempi määrittely johtaa osaltaan lain säätämisen tavoitteeseen eli kotietsintämenettelyn yhtenäistämiseen. Tekemäni kyselyn¹³⁷ tuloksissa oli nähtävissä poliisien lievä ennakkoluulo erityiseen kotietsintään liittyvien erityispiirteiden vaatimiin lakimuutoksiin. Hyvänä esimerkkinä on etsintävaltuutetun rooli, joka aiheutti ihmetystä. Suurin osa ei kuitenkaan katsonut voivansa kommentoida muutoksia vahvasti puolesta tai vastaan, koska menettelyä ei ole vielä otettu käytäntöön eikä kokemusta erityisestä kotietsintämenettelystä vielä ole. Se kuinka tuomioistuimen ja etsintävaltuutetun rooli sopeutuvat menettelyyn, nähdään vasta, kun uusi laki astuu voimaan vuoden 2014 alusta.

Läsnäoloon liittyvät säännökset kokevat joitakin muutoksia ja täsmennyksiä. Lähinnä muutokset koskevat paikan haltijan läsnäolo-oikeutta. Tähän liittyviä säännöksiä pyritään nykyaikaistamaan ja täsmentämään. Uuden lain mukaan tilaisuus tulee varata paikan haltijan poissa ollessa ”jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle”. Muutos soveltuu uusiin kotietsintäpaikkojen käsitteisiin, kun uuden lain mukaan etsintä voidaan suorittaa myös esimerkiksi työpaikalla. Laissa korostetaan tapauskohtaista harkintaa siitä, kuinka kiire kotietsinnän toimittamisella on ja kuinka kauan läsnäolon varaamiseen menisi.

Uudessa laissa täsmennetään myös tilanteita, jolloin läsnäolo voidaan evätä. Nykyinen laki ei tarkemmin määritellyt tilanteita, jolloin henkilö voidaan poistaa etsintätilanteesta. Uudessa laissa säädetään, että poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että henkilö käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Kyselyyn¹³⁸ vastanneiden poliisien mukaan täsmennys on hyvä ja se lisää

¹³⁷ LIITE 1

¹³⁸ LIITE 1

poliisin toiminnan lainmukaisuutta, muttei juurikaan muuta nykyistä käytäntöä. Vastanneiden mukaan häiritsevä henkilö poistetaan automaattisesti paikalta, jottei etsintä vaarannu. Vaikka menettely on sinänsä itsestäänselvyys, olen samaa mieltä siinä, että asiasta säätäminen erikseen lailla lisää poliisin turvaa kanteluiden osalta, kun päätös voidaan perustella suoraan lailla. Uudenkin lain mukaan läsnäolon varaaminen olisi ensisijaista, mutta mikäli tätä ei voida syystä tai toisesta toteuttaa, tulee etsinnästä edelleen ilmoittaa viipymättä. Uuteen lakiin lisättiin velvollisuus ilmoittaa henkilölle myös oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös viipymättä.

Varsinainen kotietsintämenettely kokee myös joitakin muutoksia ja tarkentavia täsmennyksiä. Tuomioistuimen rooli korostuu kotietsintämenettelyssä. Nykyään tuomioistuin on ollut mukana menettelyssä vain kotietsinnän laillisuuden arviointiin liittyvissä kysymyksissä. Uuden lain myötä tilanteesta ja kotietsinnän lajista riippuen tuomioistuin päättää kotietsinnästä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijasta. Käytännössä tämä tarkoittaa erityisesti kotietsinnästä päättämistä. Se, kuinka toimiva tämä menettelytapa tulee olemaan käytännössä, nähdään vasta lain voimaantulon jälkeen. Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä vastaisi edelleen pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisimiehellä on yhä oikeus suorittaa etsintä ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen lupaa kiireellisissä tilanteissa. Uudessa laissa tilanteet ovat asian kiireellisyyden vuoksi välttämättömiä. Sanamuodolla halutaan korostaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksen ensisijaisuutta. Vaikka tuomioistuin pääsääntöisesti päättää erityisestä kotietsinnästä, saa poliisimies suorittaa etsinnän erityisen kotietsinnän piiriin kuuluvissa tiloissa kiireellisissä tapauksissa. Tämä tulee kysymykseen esimerkiksi silloin, kun on olemassa rikosepäily ja epäiltyä seurataan erityisen kotietsinnän piiriin kuuluviin tiloihin henkilön tai esineen tavoittamiseksi. Mielestäni on hyvä, että kiireellisyys-tilanteet otetaan edelleen huomioon uudessakin lainsäädännössä. Kaikki tilanteet eivät kuitenkaan ole sellaisia, joissa on aikaa pyytää ylemmänasteinen päätös.

Laissa määritellään nykyistä tarkemmin seikat, jotka tulee yksilöidä kotietsintäpäätöksessä. Päätöksen määräykset eivät kuitenkaan ole täysin yksityiskohtaisia, joten poliisimiehelle jää harkintaa sen suhteen, mitä ja miten kohteessa tutkitaan. Etsinnän jälkeen siitä on kirjattava pöytäkirja ”ilman aiheetonta

viivytystä”. Ajallinen ulottuvuus on lainsäädännössä uusi ja sitä perusteltiin pöytäkirjan mahdollisella tarpeella esimerkiksi tuomioistuinkäsittelyssä.

Mielestäni uudet menettelysäännökset tulevat varmasti osaltaan parantamaan poliisityön lainmukaisuutta ja yhtenäistämään sitä. Lisäksi lainmuutos edistää sitä, että kotietsinnästä päättävät elimet harkitsisivat etsinnän edellytysten olemassaoloa huolellisesti, jotta voitaisiin parantaa päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä. Mielestäni on hyvä, että lainsäädännössä määritellään entistä tarkemmin menettelyyn liittyviä seikkoja. Uskoisin tämän todella yhtenäistävän menettelyä ja vähentävän epäselviä tilanteita. Toisaalta jotkin seikat, kuten kyselyssäkin kävi ilmi, lisäävät turhaa byrokraattista toimintaa. Erityisesti etsintävaltuutetun rooli tuntuu vielä hieman epäselvältä, mutta ehkä tuleva käytäntö selkeyttää näitä vielä tällä hetkellä outoja käsitteitä.

6.3 Lopuksi

Syventävä harjoitteluni Nokian poliisiasemalla innoitti aiheen valintaan. Pääsin tuolloin osallistumaan tiiviisti Raija Juutilan katoamistapaukseen, jossa myöhemmin suoritettiin myös kotietsintä. Näin pääsin seuraamaan kotietsintämenettelyä henkilökohtaisesti, joten aiheenvalinta tuntui luontevalta. Lisäksi kotietsintämenettely oli ja on yhä ajankohtainen aihe siihen liittyvien kanteluiden osalta. Keskusteltuani asiasta useiden tutkijoiden kanssa tulin siihen tulokseen, että poliisilla voisi olla tarvetta tutkielmalle, jossa kootaan etsintämenettelyn keskeisimmät käsitteet.

Tämänkaltaista työtä on lähestyttävä lähinnä kirjallisten lähteiden kautta. Tärkeimmät lähteeni olivatkin lainsäädäntö ja kotietsinnästä kirjoitetut teokset. Kävin myös läpi eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja kotietsinnästä tehtyjen kanteluiden osalta. Oikeusasiamiehen lausunnot olivat erittäin hyvä tiedonlähde ja ne konkretisoivat lainsäädännön säännöksiä. Lähetin myös kyselyn 30:lle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle koskien omasta mielestäni keskeisimpiä ongelmakohtia. Heistä vastasi 11. Vastaukset olivat melko yhteneväiset, lukuun ottamatta muutamia pieniä näkemyseroja. Mielestäni kysely osoitti sen, mikä toteutuu käytännössä: menettelyä voidaan tiettyyn pisteeseen asti yhtenäistää, mutta loppujen lopuksi jokainen etsintä on erilainen ja vaatii tapauskohtaista harkintaa.

Aihe oli mielenkiintoinen ja työ eteni joutuisasti. En mielestäni kohdannut suuria ongelmia työn aikana, lukuun ottamatta tiettyjä jäsentelyyn ja muotoiluun liittyviä vaatimuksia, jotka on asetettu korkeakoulun puolelta. Itse koen saaneeni työstä paljon irti ja todella sisäistäneeni kotietsintämenettelyn työtä tehdessäni. Uskon työstä olevan hyötyä niin itse tilaajalle kuin myös itselleni jatkossa.

LÄHTEET

- Eduskunnan oikeusasiamies. 2011. Poliisilaitoksille moitteita virheistä kotietsinnöissä. Kotietsinnän laillisuuden voi saattaa käräjäoikeuden arvioitavaksi. Luettu 16.4.2012. Päivitetty 20.9.2011. <http://www.oikeusasiamies.fi>
- Haapamäki, J. 2011. Poliisilaitoksille moitteita virheistä kotietsinnöissä. Luettu 9.2.2012. <http://www.oikeusasiamies.fi>
- Helminen, K., Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2012. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Talentum.
- Helminen, K., Lehtola, K. & Virolainen, P. 2006. Esitutkinta ja pakkokeinot. 3. painos. Helsinki: Talentum.
- Jyränki, A. 2000. Uusi perustuslakimme. Turku: Iura Nova.
- Korhonen, R. 2005. Poliisin valvontakeinot ja kansalaisten yksityisyyden suoja. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Mäkinen, J. 2007. OPUSLEX. Rikos: Kotietsintä. <http://www.opuslex.fi>
- Niemi, J. 2011. Prosessioikeus, Esitutkinta ja pakkokeinot. Luettu 14.2.2012. Päivitetty 7.6.2011. <http://www.wsoypro.fi>
- Oikeusministeriö. 2011. Kotietsinnän laillisuus voidaan jatkossa saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Luettu 1.2.2012. Päivitetty nd. <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/1302673120195>
- Paunio, R-L. 2005. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2004. Helsingissä 14.3.2005. Luettu 15.4.2012. <http://www.oikeusasiamies.fi>
- Paunio, R-L. 2006. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2005. Helsingissä 8.3.2006. Luettu 15.4.2012. <http://www.oikeusasiamies.fi>
- Paunio, R-L. 2009. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2008. Helsingissä 19.3.2009. Luettu 15.4.2012. <http://www.oikeusasiamies.fi>
- Ruuska. 2007. Oma tupa, oma lupa. Kotirauha ja poliisin toimivalta. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Viljanen, V-P. 2011. Perusoikeudet, Yksittäiset perusoikeudet: Yksityiselämän suoja. Luettu 15.2.2012. Päivitetty 9.2.2011. <http://www.wsoypro.fi>
- Lait ja asetukset**
- Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 17.6.1988/575
- Esitutkintalaki 30.4.1987/449

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus 8/1976

Pakkokeinolaki 30.4.1987/450

Pakkokeinolaki (voimassa 1.1.2014) 22.7.2011/806

Poliisilaki 7.4.1995/493

Rikoslaki 19.12.1889/39

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Muut virallislähteet

HE 52/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 222/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 44/2010 vp - HE 222/2010 vp. Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö n:o 44 Hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVM 25/1994 vp – HE 309/1993 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 Hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Oikeustapaukset

Käräjäoikeus

Pirkanmaan käräjäoikeus 2011:6712.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Zubal v. Slovakia, 9.11.2010, No: 44065/06.

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

AOA 8.9.2011. Dnor 3229/2/11.

AOA 5.9.2011. Dnro 4194/4/09.

AOA 5.9.2011. Dnro 1230/4/10.

AOA 5.9.2011. Dnro 1065/4/10.

AOA 5.9.2011. Dnro 100/4/10.

AOA 5.9.2011. 1288/4/10.

AOA 5.9.2011. Dnro 3586/4/10.

AOA 5.9.2011. Dnro 4332/4/10.

AOA 1.9.2011. Dnro 1658/4/10.

AOA 18.8.2008. Dnro 636/4/07.

AOA 7.6.2005. Dnro. 2505/4/03.

AOA 27.1.2004. Dnro 2230/4/03.

AOK 7.9.2010. Dnro OKV/120/1/2009. (Finlex)

AOK 24.8.2006. Dnro 413/1/05. (Finlex)

AOK 3.5.2001. Dnro 226/1/00. (Finlex)

AOK 11.2.1999. Dnro 261/1/98. (Finlex)

EOA 19.2.2008. Dnro 2294/4/06.

LIITTEET

Liite 1. Kysely tutkinnanjohtajille.

1(4)

Laura Kinnunen	KYSELY
Tampereen ammattikorkeakoulu	
Liiketalouden ko.	16.4.2012
Oikeudellinen asiantuntijuus	

KYSELY OPINNÄYTETYÖHÖN

Kotietsintämenettely – poliisin ja epäillyn oikeudet ja velvollisuudet

Hei,

Teen opinnäytetyötä kotietsinnästä. Aihe on ollut mielenkiintoinen ja materiaalia on ollut laajasti käytettävissä. Toivoisin kuitenkin saavani hieman ”sisäpiirin” tietoa ja mielipiteitä koskien pakkokeinolain säädöksiä etsintämenettelystä. Kotietsintä on kuitenkin pakkokeino, jossa jokainen tapaus ja siihen liittyvät toimintasuunnitelmat tulevat arvioitaviksi erikseen. Lisäksi pakkokeinolaki tulee kokonaisuudessaan muuttumaan vuoden 2014 alusta lähtien. Toivoisinkin, että kerrotte mielipiteenne myös tähän uudistukseen liittyen nimenomaan kotietsintää käsittelevältä osalta.

Alla on muutama kysymys koskien niin nykyistä kuin tulevaakin pakkokeinolakia. Ensimmäiset kysymykset koskevat nykyistä pakkokeinolakia.

(jatkuu)

2(4)

1. Kotietsinnästä on oikeutettu päättämään pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kuitenkin poliisimies saa suorittaa etsinnän määräyksettä silloin, kun asia ei siedä viivytystä.

Kuinka arvioisitte viivytyksen määreen?

2. Kuinka koette yksityisyyden ja kotirauhan suojan vaikuttavan kotietsintämenettelyyn?

3. Paikan haltijan läsnäolo-oikeudesta on tehty jonkin verran kanteluita AOA:lle. Yksi keskeinen ongelmakohta läsnäolossa on: ” *sille, jonka luona etsintä pidetään, on annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivytä toimitusta* ”. Aiheetonta viivytystä ei ole tarkemmin määriteltä lainsäädännössä.

Kuinka määrittelisitte kohtuuttoman viivytyksen, jolloin etsintä voitaisiin suorittaa ilman haltijan läsnäoloa?

4. Läsnäoloon liittyy myös ongelmakohta koskien todistusaineiston häviämistävaaraa. Kuinka oleellisena koette tämän vaaran yleisesti kotietsintää suoritettaessa?

3(4)

5. Kuinka koette epäilyn oikeuden kutsua paikalle todistaja erillisenä oikeutena?

6. Nykyinen pakkokeinolaki koki uudistuksen vuoden 2011 syksynä. Sen myötä etsintäpaikan haltija saa asettaa etsintämenettelyn lainmukaisuuden tuomioistuimen harkintaan.

a) Kuinka koette tämän muutoksen?

b) Tuomioistuinmenettelyssä kuullaan myös kotietsinnästä päättäneitä poliisimiestä. Kuinka koette virkamiehen oikeusturvan ko. tilanteessa? Minkälaisessa asemassa häntä kuullaan?

UUSI PAKKOKOKEINOLAKI (V.2014 ALKAEN)

7. Säännökset henkilön poistamiseksi etsintätilanteesta ovat lain menettelysäännöksiä koskevassa pykälässä uusia.

Kuinka tärkeäksi koette sen, että poistamismenettelystä on erikseen säännelty?

Minkälaisissa tilanteissa katsoisitte, että henkilö olisi aiheellista poistaa (esim.)?

4(4)

8. Etsintävaltuutetun rooli tulee olemaan täysin uusi menettelysääntö. Etsintävaltuutetun tulee olla läsnä silloin, kun suoritetaan erityinen kotietsintä (salassa pidettävä aineisto). Miten koette tämän muutoksen?

Uusi PKL 8:8 §: ”Etsintävaltuutetuksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka asiantuntemuksensa ja käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintävaltuutettuna kyseessä olevassa tapauksessa.”

9. Erityisen kotietsinnän päätösmenettelyyn tulee mukaan tuomioistuin. Miten koette tämän?

Liite 2. PowerPoint -esitys poliisin käyttöön.

1(13)

Pakkokeinolain muutos 2011

Kotietsinnän saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

- Lainmuutos vuoden 2011 syksyllä
- Syy:
 - EIT katsoi, ettei kotietsintää koskeva lainsäädäntö sisältänyt riittäviä oikeusturvakeinoja
- PKL:n 5 lukuun lisättiin 7a §
- Kotietsinnän toimittamisen jälkeen voidaan käräjäoikeuden tutkittavaksi saattaa:
 - Onko etsinnän edellytykset olleet olemassa
 - Onko etsinnässä muuten toimittu lainmukaisesti

(jatkuu)

- Koskee henkilöä, jonka luona kotietsintä on toimitettu
- Poliisin velvollisuus ilmoittaa tästä oikeudesta
 - ei voida olettaa, että epäilty tietää kaikki oikeutensa
- Vaatimus tulee esittää 30 pv:n kuluessa etsinnän toimittamisesta tai kun vaatimuksen esittäjä on saanut siitä tiedon
- Vaatimuksen esittäjälle ja pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi

Uusi pakkokeinolaki

1.1.2014

Yleistä

- Joitakin muutoksia ja täsmennyksiä
- Etsintä-käsitteen uusi jako:
 1. Kotietsintä
 - o yleinen kotietsintä
 - o erityinen kotietsintä
 2. Paikanetsintä

- Uusi etsintätyyppi: laite-etsintä
 - o esim. tietokoneessa, tietojärjestelmässä tms. olevaan sisältöön kohdistettava etsintä
 - o laite-etsintä suoritetaan varsinaisen kotietsinnän toimittamisen yhteydessä
 - o edellytykset vastaavat pitkälti kotietsinnän edellytyksiä

Paikkaan kohdistuva etsintä

Yleinen kotietsintä

- tarkoitetaan RL:n 24:11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää
 - esimerkiksi asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten teltat ja hotellihuoneet
- pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää
- menettely ei juurikaan koe muutoksia vanhaan lakiin nähden

Erityinen kotietsintä

- kohteena ovat salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvat tiedot ja tilanteet, joissa voidaan olettaa joutuvan ko. tietojen kanssa tekemisiin
 - kohteita voivat olla mm. asianajotoimistot ja lääkärin vastaanottofilat
- etsinnän suorittamisesta päättää tuomioistuin
 - kiireellisessä tapauksessa pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää
 - kiireellisissä tapauksissa poliisimies saa suorittaa etsinnän erityistä kotietsintää vaativissa tiloissa
 - esim. rikospaikalta seuratun henkilön löytämiseksi
 - ei kuitenkaan oikeutta tehdä etsintätoimenpiteitä, joiden seurauksena saattaisi saada salassapito-oikeuden tai -velvollisuuden piiriin kuuluvia tietoja

- etsintävaltuutetun läsnäolo pakollinen
 - voidaan määrätä suostumuksen perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka etsinnän luonteen huomioon ottaen soveltuu tehtävään
 - voidaan määrätä myös kelpoisuusvaatimukset täyttävä virkamies
 - tuomioistuin määrää
 - kiireellisessä tapauksessa pidättämiseen oikeutettu virkamies määrää

Paikanetsintä

= vanhan lainsäädännön "paikantarkastus"

- käsittää muut kuin asumiseen tarkoitetut tilat
- muut paikat, johon ei ole yleistä pääsyä taikka johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana
- käytännössä ei juuri muutu vanhan lainsäädännön paikantarkastuksen säännöksistä

Kotietsinnän edellytykset

- Yleiset edellytykset vastaavat vanhan PKL:n säännöksiä
- Uutta:
 - o etsinnän toimittamiselle asetetaan "voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvää" -kynnys
 - o kyse lähinnä sääntelyn selventämisestä, ei konkreettisesta muutoksesta
 - o edellytyksistä poistetaan maininta, jossa epäillyn "voidaan olettaa oleskelevan hallinnassaan olevassa paikassa"
 - lähtökohtaisesti voidaan olettaa henkilön oleskelevan asunnossaan tiettyinä aikoina

AOA (Dnro. 2505/4/03)

- Kantelijaa epäiltiin huumausainerikoksesta. Poliisi teki kotietsinnän kantelijan isän asuntoon tilanteessa, jossa ainoa "liityntä" kantelijan ja tämän isän asunnon välillä oli se, että kantelijalla oli hallussaan isän asunnon avain; poliisilla ei ollut esimerkiksi tiedossaan havaintoja siitä, että kantelija olisi käynyt isänsä asunnossa.
- AOA Rautio piti kotietsinnän toimittamista tilanteessa kritiikille alltiina. Kyseessä olevan kotietsinnän yhteydessä ei ollut olemassa pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 2 momentin vaatimia erittäin päteviä perusteita takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muun selvityksen saamiseksi rikokseen. AOA saattoi käsityksensä pakkokeinolain tulkinnasta Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen ylikomisarion tietoon vastaisen varalle.

Läsnäolo kotietsinnässä

- Toimitusmiehen todistajaa koskeva asiasältö pysyy lähes muuttumattomana
 - o Termistömuutokset: "toimitusmies" → "etsinnän toimittaja"
- Asiantuntija-apua koskeva kohta poistetaan kokonaan
- Muiden henkilöiden apuna käyttämisestä säädetään yhdessä asianomistajan ja hänen asiamiestään koskevassa pykälässä (8:5.3 §)
 - o korostetaan tällaisen henkilön tuomaa "välttämätöntä tietoa" etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi
 - o momentissa tarkoitettut henkilöt eivät saa saada salassa pidettävistä tai muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä
- Etsintävaltuutetun pakollinen läsnäolo erityistä kotietsintää suorittaessa

- Paikan haltijan läsnäolo-oikeus
 - o pyritään nykyaikaistamaan ja täsmentämään
 - o varattava tilaisuus "jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten laillisesti oleskelevalle"
 - o varattava tilaisuus ellei aiheuta toimituksen merkittävää viivästymistä
 - tapauskohtainen harkinta
 - o uusi säännös koskien tilanteita, jolloin läsnäolo voidaan evätä
 - toimituksen merkittävä viivästyminen
 - oleellisesti häiritsee etsinnän toimittamista
 - ei usko varoituksia

- o paikan haltijalla erillinen oikeus nimetä todistaja
 - haltijan läsnäolo ei vaikuta todistajan nimeämisoikeuteen
- o ellei ketään saada paikalle, etsinnästä ilmoitettava viipymättä
 - poliisin velvollisuus
 - velvollisuus ilmoittaa henkilölle myös oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös viipymättä

AOA 5.9.2011. (Dnro 1230/4/10)

- Tapauksessa kantelijalle ei oltu kerrottu hänen oikeudestaan olla läsnä asunnossa tehdyssä kotietsinnässä. Kantelija oli ollut paikalla, kun poliisit saapuivat asuntoon, eikä mitään konkreettista perustetta ollut sille näkemykselle, että turvallisuus olisi vaarantunut heidän läsnäolostaan kotietsinnällä.
- Perusteluissaan AOA korostaa, että läsnäolo-oikeutta ei tarvitse vaatia, vaan sen on toteuduttava viran puolesta. AOA toteaa myös, että jo toimenpiteitä suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon se, miten niiden kohteiden lailliset oikeudet, esimerkiksi läsnäolo-oikeus, voidaan asianmukaisesti turvata muun muassa varaamalla toimintaa varten riittävästi poliisimiehiä.

Menettely

Etsintämääräys

- Etsintää aloitettaessa paikan haltijalle on kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksestä jäljennös
 - Ellei päätöstä vielä ole, on henkilölle ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös
- Kirjallisen etsintämääräyksen tärkeyttä korostetaan
 - Etsinnän tarkoituksen esittäminen suullisesti sallittua kiireellisissä tilanteissa
- Suhteellisuusperiaatteen korostuminen
 - Ilman erityistä syytä etsintää ei saada suorittaa kello 22-07 välisenä aikana

AOA (Dnro 226/1/00).

- Oikeusasiamiehelle lähetetyssä kantelussa oli kyse kirjallisen kotietsintämääräyksen esittämisestä. Kaksi rikosylikonstaapelia ja vanhempi rikoskonstaapeli keskusrikospoliisista olivat saapuneet kantelijan omakotitaloasuntoon suorittamaan kotietsinnän runsaan kuukauden kuluttua sen jälkeen, kun kantelijan avomies oli pidätetty ja myöhemmin vangittu epäiltynä ammattimaisesta kätkemisrikoksesta.

AOA (Dnro 226/1/00) jatkuu

- Kantelija ei suostunut päästämään poliisimiehiä asuntoon sisälle, koska heillä ei ollut esittää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, tässä tapauksessa esimiehensä rikoskomisarion, antamaa kotietsintämääräystä kirjallisena. Poliisimiehet olivat poistuneet poliisiasemalle noutamaan esimieheltään kirjallisen kotietsintämääräyksen vasta sen jälkeen, kun kantelija oli puhelimitse ottanut yhteyttä asianajajaan.

AOA (Dnro 226/1/00) jatkuu

- Apulaisoikeuskansleri totesi kantelun johdosta antamassaan päätöksessä, että kotirauha on perustuslaissa taattu perusoikeus, jonka rajoittavia säännöksiä on tulkittava ahtaasti. Näin ollen kotietsinnän osalta on syytä noudattaa pakkokeinolain säätämiä muotovaatimuksia, joihin kuuluu muun muassa vaatimus kotietsintämääräyksen kirjallisesta muodosta, muissa kuin kiireellisissä tapauksissa. Poikkeuksia tuosta pääsäännöstä voidaan sallia vain perustelluista syistä, joihin ei voida lukea pelkkiä mukavuusnäkökohtia. Myös virkavastuuseen ja poliisin työnjohtoon liittyvät näkökohdat puoltavat mainittua tulkintaohjetta.

Kotietsintäpäätös

- Koskee tuomioistuimen ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksentekoa
- Pyritään etsinnän mahdollisimman tarkkaan yksilöimiseen
- mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä
 - 1) etsinnän kohteena olevat tilat;
 - 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa;
 - 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja
 - 4) mahdolliset erityiset etsinnän tarkoitukset

- Pääsääntöisesti pyrittävä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimittamista
 - o ellei käytännön syistä mahdollista, säädetään päätöksen jälkikäteisen kirjaamisen mahdollisuudesta
 - o ei saada poiketa edellä esitetyistä päätökseen liittyvistä vaatimuksista
- Uusilla menettelysäännöksillä pyritään kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen
- Edistetään etsinnän edellytysten olemassaolon huolellista harkintaa

Pöytäkirja

- Etsinnän toimittajan laadittava ilman aiheetonta viivytystä
- Ajallinen ulottuvuus uusi
- Etsintämenettelyn selostaminen riittävällä tarkkuudella
 - o lisäksi liitetään etsintävaltuutetun lausumat tarpeellisessa laajuudessa
 - merkitystä salassapitovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen ja turvaamisen kannalta
 - o toimenpiteiden kuvaamisella merkitystä etsinnän mahdollisessa myöhemmässä laillisuus- tai asianmukaisuusarvioinnissa
- Pyyntöistä annettava jäljennös etsintävaltuutetulla ja etsintäpaikan haltijalle
 - o tarvittaessa myös muulle henkilölle jota asia koskee

AOA (Dnro 2230/4/03).

- Poliisi oli esitutkinnan yhteydessä saanut tietoonsa, että tutkittavasta rikoksesta epäilty henkilö saattaisi oleskella kantelijan asunto-osoitteessa. Poliisi oli mennyt asuntoon huoltomiehen käytössä olleilla avaimilla. Päästyään asuntoon poliisimiehet olivat todenneet, että he olivat väärässä asunnossa. He olivat poistuneet asunnosta suorittamatta asunnon sisällä enempää etsintää.
- Toimenpiteestä ei ollut laadittu kotietsintäpöytäkirjaa eikä siitä ilmoitettu asunnon haltijalle. Kun hän oli saanut huoltoyhtiön ovenavauslaskun noin kahden kuukauden kuluttua tapahtuneesta, hän otti yhteyttä poliisiin ja sai siis vasta tuossa vaiheessa tiedon siitä, että poliisi oli käynyt hänen asunnossaan. Kantelija ei liittynyt millään tavoin poliisin esitutkintaan.

AOA (Dnro 2230/4/03) jatkuu

- AOA Rautio piti poliisin menettelyä virheellisenä sen suhteen, ettei toimitetusta kotietsinnästä (tai ylipäätään poliisin käynnistä asunnossa) ilmoitettu millään tavoin asunnon haltijalle. Lisäksi AOA arvosteli poliisia siitä, ettei jo aloitetusta kotietsinnästä ollut laadittu pöytäkirjaa ilman aiheetonta viivytystä. Selvityksen mukaan tähän vaikutti se, ettei poliisi ollut mieltänyt toimintaansa pakkokeinolain tarkoittamaksi kotietsinnäksi (-).

Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely

- Erityisen kotietsinnän päätöksentekomenettelystä säädetään PKL:n 8:17 §:ssä
- Muistuttaa muita pakkokeinoja koskevia tuomioistuinkäsittelyitä
 - Pääsääntöisesti syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin tekee päätöksen
 - Vrt. kiireellisyys → pidättämiseen oikeutettu virkamies
- Samalla määrätään etsintävaltuutettu, jota voidaan kuulla käsittelyssä

- Paikan haltijalla mahdollisuus saattaa etsintämenettely myöhemmin tuomioistuimen tutkittavaksi
- Päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla
- Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kannella päätöksestä ilman määräaikaa ja kantelu on käsiteltävä kiireellisenä
 - esim. tapaukset, joissa tuomioistuin ei ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen mukaisesti tehnyt päätöstä erityisen kotietsinnän toimittamisesta